

دفتر مطالعات و آموزش نیروی انسانی

سازمان مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی

واحد اصفهان (خوراسگان)

برنامه درسی:

ارزش ها و ویژگی های دفاع مقدس

شناسه: ۶۰۰۷

ویرایش سوم - شهریور ماه ۹۱

تهیه و تنظیم: حمید رضا پورقربان

ارزش ها و ویژگی های دفاع مقدس

پیشگفتار

«الذین آمنوا و هاجروا و جاهدوا فی سبیل الله باموالهم و انفسهم اعظم درجه عندالله و

اولئک هم الفائزون»^۱

آن ها که ایمان آوردند و هجرت کردند و با اموال و جان هایشان در راه خدا جهاد

نمودند مقامشان نزد خدا برتر است، و ان ها پیروز و رستگارند.

حضرت محمد(صلی الله علیه و آله)

«ما اعمال العباد کلهم عندالمجاهدین فی سبیل الله الا کمثل خطاف اخذ بمنقاره من ماء

البحر»^۲.

اعمال همه بندگان در مقایسه با (عمل) مجاهدان در راه خدا جز مانند قطره ای که

پرستو از آب دریا بر می دارد، نیست.

هدف کلی این کتاب با عنایات حضرت عزوجل آشنایی با ویژگی ها و ارزش های

دوران دفاع مقدس است. و در اهداف جزئی به شرایط حاکم بر ایران و عراق قبل از

شروع جنگ و ریشه اختلافات و مناقشات تاریخی دو کشور و علل و اهداف شروع

جنگ خواهیم پرداخت و آنگاه به زمینه های صدور قطع نامه ۵۹۸ و دلایل پذیرش آن

از سوی ایران می پردازیم و در پایان دلایل ادامه ی جنگ ورود به خاک عراق بعد از

^۱ توبه: ۲۰

^۲ میزان الحکمه، ج.....، ص.....

فتح خرمشهر را مطرح خواهیم ساخت و سپس به رخ دادهای مهم پس از پذیرش قطع نامه ۵۹۸ توسط ایران، تصرف شهرها و بخشی از مناطق مرزی ایران توسط عراق، عملیات مرصاد و دلایل و عوامل پیروزی جمهوری اسلامی ایران در دفاع مقدس و دستاوردهای دفاع مقدس و ارزش ها و ویژگی های دفاع مقدس و راهکارهای حفظ و نشر ارزشهای دفاع مقدس، خواهیم پرداخت. اما قبل از ورود به بحث در مورد جهاد و دفاع و انواع آن مطالبی خواهیم داشت و اینکه آیا جهاد و دفاع خوب یا بد است را به بحث خواهیم گذاشت. (انشاءالله)

بخش اول - کلیات جهاد و دفاع

جهاد

واژه جهاد از ریشه «جُهد» به معنی توان و طاقت است^۱ و یا از ریشه ی «جَهد» به

معنی دشواری، تنگنا، نهایت و پایان، غایت، طاقت و قدرت است^۲

راغب اصفهانی می نویسد: «جهاد و مُجاهدَه - پرداختن و صرف نیرو برای دفع دشمن

و راندن اوست»^۳

جهاد در اصطلاح دینی:

در اصطلاح دینی، جهاد معنی گسترده ای دارد و شامل هر نوع تلاش و مبارزه با هر

وسیله و سلاحی در برابر هر دشمنی می گردد، حتی مصداق کامل آن «جهاد با نفس»

به شمار می آید.^۴

و به عبارت دیگر: «جهاد عبارت است از ایثار جان و مال در راه اعتلای پایگاه اسلام و

پایداری در راه اقامه شعائر دینی با تحمل مشکلات در برابر طوفان حوادث.»^۵

^۱ المجمع الوسیط، ج ۱، ص ۲۹۳

^۲ همان

^۳ ترجمه و تحقیق مقررات الفاظ قرآن، راغب اصفهانی، ج ۱، ص ۴۲۴

^۴ جهاد و دفاع در اسلام، آموزش عقیدتی سیاسی سپاه، کد ۲۰۳/۷ ص ۱۷

^۵ جهاد، آیه الله حسین نوری، ص ۱۵

جهاد در قرآن کریم

در قرآن کریم در ۳۳ مورد «از جهاد» نام برده و از مجاهدان تمجید کرده و متخلفان از جهاد را مورد نکوهش و انتقاد قرار داد. و در ۳۸ مورد از پیکار و قتال در راه خدا یاد کرد است و نیز آیات بسیار را ستوده و مخالفان و متخلفان آن را نکوهش کرده است و نیز آیات بسیار دیگری وجود دارد که معنی و مفهوم آن ها بر عظمت و برتری و فضیلت جهاد و پیکار در راه خدا گواهی می دهد.

این همه تاکید بر واژه «جهاد» در قرآن، ... نشان دهنده ی عظمت و اهمیتی است که قرآن و اسلام برای جهاد «و پیکار در راه خدا» قائل شده است^۱

انواع جهاد

جهاد بر دو نوع، جهاد اکبر و جهاد اصغر تقسیم می شود:

جهاد اکبر: یعنی مبارزه با نفس و هواهای نفسانی، جنگ با دشمن درونی.

جهاد اصغر: یعنی جهاد و جنگ با دشمن خارجی و بیرونی.^۲

^۱ همان، ص ۱۵ و ۱۶

^۲ آشنایی با علوم و معارف دفاع مقدس، دکتر مراد پری و دکتر مجتبی شربتی ص ۱۷

انواع جهاد اصغر

الف- جهاد ابتدایی: در این نوع جهاد، مسلمانان به منظور از بین بردن کفر، شرک و نفاق، شروع کننده ی جنگ و این در صورتی است که رهبر مسلمانان برای شروع از دو عامل قدرت و مصلحت استفاده می کند^۱

عموم فقهای شیعه معتقدند که جهاد ابتدایی جز با حضور امام عادل و یا نایب خاص او واجب نمی شود بلکه بدون حضور او جایز نیست.^۲

از ظاهر گفتار بسیاری از علماء استفاده می شود که منظور از امام عادل امام معصوم (علیه السلام) است و لذا در زمان غیبت [امام زمان(عج)] جهاد ابتدایی واجب نیست بلکه تصریح به عدم جواز آن دارند.^۳

البته نظر فوق اختلافی است بین علماء، در اینکه آیا در نبود امام معصوم (علیه السلام) آیا جهاد ابتدایی جایز هست یا نه؟ همانگونه که گذشت عموم علماء شیعه وجود امام معصوم (علیهم السلام) را برای جهاد ابتدایی لازم می داند لکن برخی از علماء شیعه مثل صاحب جواهر با توجه به عمومیت ادله جهاد جواز آن را ترجیح می دهند.^۴

^۱ همان

^۲ جهاد و دفاع در اسلام، آموزش عقیدتی سپاه کد ۲۰۳/۷، ص ۵۹

^۳ همان، برگرفته از همان، ص ۶۰

^۴ جهاد و دفاع در اسلام ص ۶۰

نظر امام خمینی (ره) نیز مشابه نظر صاحب جواهری می باشد. ایشان می فرماید: «همه اختیاراتی که در خصوص ولایت و حکومت برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ائمه علیهم السلام معین شده عیناً برای فقیه نیز معین و ثابت است».^۱

مقام معظم رهبری نیز قول به جواز جهاد ابتدایی را با اذن ولی امر مسلمین - در صورتی که مقتضای مصلحت باشد اقوی می داند.^۲

جهاد ابتدایی علی رغم همه مطالبی که دشمنان و کینه توزان درباره تکیه اسلام برخشونت گفته اند افقی برتر از انتقام جویی دارد. دفاع از حقوق بشر و پیشگیری از ظلم و ستم فتنه و فساد و دفاع از تمامی پایگاه ها و سنگرهای انسانی طرح کلی مسیری است که جهاد ابتدایی در اسلام در آن گام می سپارد (۲).

در حقیقت جهاد ابتدایی نیز نوعی جهاد دفاعی است. که جهاد ابتدایی در اسلام در آن گام می سپارد.^۳

اسلام حتی در جهاد ابتدایی هدف دفاعی دارد و اصولاً جهاد اسلامی ماهیت دفاعی دارد، لیکن تنها دفاع از خاک و جان و مال نیست بلکه دفاع از ارزش ها و حقوق انسانی نیز هست.

به بعید دیگر: جهاد و پیکار اسلامی چه در راه دفاع از جامعه اسلامی و حقوق مظلومان باشد و چه برای حفظ هستی اسلام و چه در راه تبلیغ و استقرار و گسترش

^۱ همان، ص ۶۱

^۲ همان

^۳ - دفع مقدس، ص ۱۷، به نقل از جهاد - آیت الله نوری ص ۴۲۶

اسلام صورت گیرد در هر صورت دفاع از حقوق انسانیت است. (جهاد و دفاع در اسلام - آموزش عقیدتی سیاسی سپاه - کد ۲۰۳/۷ ص ۲۸).

ب: جهاد دفاعی:

در این نوع جهاد، کفار، مشرکین و منافقین به سرزمین مسلمین، تهاجم می کنند که بر همه اعم از مرد و زن، کوچک و بزرگف ضعیف و قوی و سالم و مریض واجب است با دشمن مقابله و او را از سرزمین خود بیرون کنند. دفاع از اسلام، حضرت امام(ره) می فرمایند: دفاع از اسلام و جمهوری اسلامی به هر نحو ممکن بر تحاکم مکلفین واجب است و مشروط به اجازه امام یا مرجع تقلید نمی باشد.

آثار جهاد

جهاد یک تکلیف واجب شرعی است و انجام آن موجب قرار گرفتن مجاهد در زمره اولیاء خاص خداوند می شود. لذا حضرت علی (علیه السلام) فرمودند:

((فان الجهاد یاب من ابواب الحسنه فتحه الله الخاصه اولیائله...))^۱

((همانا جهادداری است از درهای بهشت که خداوند آن را به روی دوستان خاص خود گشوده است.))

^۱ - نهج البلاغه فیض الاسلام ، خطبه ۲۷.

علاوه بر آن، جهاد آثار و پیامدهای ارزشمند دیگری دارد از جمله :

۱- گسترش حاکمیت قوانین الهی.

۲- استقلال واقعی امت اسلامی.

۳- امنیت، آزادی و عدالت اجتماعی.

۴- دفع تجاوز دشمنان و استعمارگران.

۵- جلب امدادهای غیبی

۶- تربیت و سازندگی نفس

بهترین زمان و مکان برای انجام جهاد اکبر و مبارزه با طغیانگری نفس، جبهه و میدان

جنگ است. و به قول حضرت امام (قدس سره): ((جبهه دانشگاه انسان سازی است^۱

((و بسیاری از مقامات معنوی در آنجا تحصیل می شود.

۷- جدا شدن صف مومنان حقیقی از دیگران .

در مرحله گفتار و اعمال آسان، ممکن است شمار پیروان دین زیاد باشد امام در مقام

اعمال سخت مثل جهاد با جان و مال است که افراد متدین واقعی شناخته می شوند.

امام حسین (علیه السلام) می فرماید:

«ان الناس عبید الدنیا و الدین لعق علی السنتهم یحوظونه مادرت به معایشهم فاذا

محصوا بالبلاء قل الدیانون»^۲

^۱ - صحیفه نور، ج ۱۸، ص ۱۱۹.

^۲ جهاد و دفاع در اسلام، آموزش عقیدتی سپاه، کد ۲۰۳/۷ ف به نقل از بحار الانوار، ج ۴۴

مردم به بندگان دنیا هستند و دین لعقله زبانشان است) دارای ایمان قلبی و یقینی نیستند) به دور چیزی می گردند که معیشت آن ها را تامین کند، پس هنگامی که در شدت سختی امتحان قرار گیرند، دین داران واقعی کم هستند.

۱- دفاع

تدابیری که برای مقاومت در مقابل حملات سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی، روانی و یا فن آوری توسط یک یا چند کشور موتلفه اتخاذ می شود، دفاع می گویند.

۲- مقدس

در لغت نامه های فارسی به معنای پاک و پاکیزه و منزه است.^۱ و به معنی شایسته پرستش و احترام، دارای کیفیت آسمانی و بسیار با ارزش و گرامی آمده است.

سوال: چرا به دفاع ما، دفاع مقدس گفته شد؟

زیرا دفاع مردم ایرانف مجموعه ای از مجاهدت ها، حماسه ها، پایمردی ها و فعالیت های متنوعی بود که ملت شریف و مسلمان ایران به مدت ۸ سال (۲۸۹۵ روز) در برابر تهاجم رژیم بعث عراق به خاک ایران صورت گرفت و ملت مسلمان ایران به تکلیف الهی اسلامی خود برای کسب رضایت الهی و عمل به دستورات دین مبین اسلام این دفاع را انجام داد، بنابراین دفاعی الهی و آسمانی و مقدس بود که در این امتحان الهی سربلند و پیروز بیرون آمدند.

^۱ فرهنگ فارسی عمید، حسن عمیدی، دوره ی دو جلدی، ج ۲، ص ۱۷۲۴ (مقدس، صفت است و کلمه عربی می باشد)

سوال: آیا جهاد و دفاع واجب عینی است یا واجب کفایی می باشد؟

جواب: در ابتدا به تعریف عینی و کفایی می پردازیم.

الف- واجب عینی:

واجبی است که به همه ی مکلفین واجب است و اگر دیگری عمل کند از گردن

دیگران ساقط نمی شود مثل وجوب نماز و پرداخت خمس و زکات.

ب- واجب کفایی

واجب کفایی: آن است که قصد و غرض اصلی از آن به انجام گرفتن آن توسط

شخص یا اشخاص حاصل شود و با انجام فرد یا افراد از گردن دیگران ساقط می گردد

مثل نماز میت و دفن میت.

اکثر قریب به اتفاق فقها، از شیعه و سنی، معتقدند جهاد و دفاع واجب کفایی است به

این معنی که جهاد و دفاع به وسیله ی عده ای انجام شد و آن عده برای این کار کافی

باشد از عهده ی دیگران ساقط می گردد.

توجه: البته واجب کفایی بعضی اوقات بر حسب مقتضیات به واجب عینی مبدل می

شود مثلاً نماز میت واجب کفایی است ولی هرگاه جز یک نفر حاضر نبود تبدیل به

واجب عینی می شود. جهاد و دفاع نیز این گونه است که در بعضی از مواقع بر فرد یا افرادی واجب عینی می شود. همانند آن که امام شخص یا اشخاص خاصی را به خاطر اقتضاء مصلحتی که در خصوص آن افراد هست معینا به جهاد و دفاع فرا خواند یا کفایت نکردن کسانی که مشغول جهادند از دفع دشمن مگر به طور اجتماع و اتفاق، یا شخص به واسطه ی نذر و عهده بر خودش معین ساخته باشد.^۱

در این باره از حضرت امام استفتاء شده است که:

آیا نبرد با دشمن متجاوز بر مردم همان شهر یا کشور واجب است یا بر همه ی مسلمین واجب است؟ ایشان می فرماید: «دفع دشمن متجاوز بر تمام مسلمین واجب کفایی است» و امام خمینی (ره) در جواب از سوالی که آیا اذن والدین در رابطه با رفتن به جبهه آیا لازم است می فرمایند: «تا موقعی که جبهه ها نیازهای به نیرو دارند، شرکت در جبهه واجب و اذن الدین شرط نیست»

انواع دفاع

۱- دفاع نظامی

منظور از دفاع نظامی، دفاع از اسلام و اجتماع مسلمانان در مقابل تهاجم نظامی دشمن است که مسلمانان وظیفه دارند به هر وسیله ممکن در مقام دفاع برآیند.

^۱ جهاد و دفاع در اسلام؛ آموزش عقیدتی سیاسی سپاه، کد ۲۰۳/۷، ص ۳۷، به نقل از: ج ۱، ص ۳۰۷

حضرت امام (ره) در این باره می فرماید:

اگر دشمنی که اساس اسلام و اجتماع مسلمانان را تهدید می کند، کشور اسلامی را مورد هجوم قرار دهد، بر مسلمانان واجب است، به هر وسیله ای که می توانند با بذل جان و مال و ... دفاع نمایند.^۱

۲- دفاع سیاسی

دفعای که در دفع استیلائی سیاسی دشمن انجام می شود «دفاع سیاسی» نام می گیرد.

حضرت امام (ره) می فرماید:

در صورتی که روابط سیاسی دولت های اسلامی با بیگانگان موجب استیلائی آنان بر کشورهای مسلمانان یا جان ها و اموالشان شود، یا موجب اسارت سیاسی مسلمانان گردد، بر دلتمردان حرام است که چنین روابط مناسباتی داشته باشند و پیمان هایشان نیز باطل است.^۲

۳- دفاع اقتصادی

مسلمانان موظف هستند که استقلال اقتصادی خویش را حفظ کنند و از هر گونه وابستگی که مایه ی ذلت و سرشکستگی آنان می شود، بپرهیزد. البته این بدان معنا

^۱ احکام دفاع و امر به معروف و نهی از منکر، آموزش عقیدتی سیاسی سپاه، ۱۰۳/۳، ص ۱۴ از تحریر الوسيله امام خمینی (ره) ج ۱ ص ۴۴۵.

^۲ همان، ص ۱۹

نیست که با کشورهای بیگانه قطع رابطه کنند، بلکه دستور قرآن این است که بیگانگان بر مسلمانان تسلط پیدا نکنند.

امام خمینی (ره) می فرمایند:

اگر در روابط اقتصادی و غیر آن بر قلمرو اسلام ترس باشد که بیگانگان بر آن تسلط سیاسی یا غیر آن موجب استعمار آنان یا استعمار کشورشان می شود، پیدا کنند، بر همه ی مسلمان ها واجب است که از چنین روابطی اجتناب کنند، و این گونه روابط، حرام می باشد^۱.

۴- دفاع فرهنگی

دفاعی که در تهاجم فرهنگی مطرح است «دفاع فرهنگی» نام می گیرد.

در میان انواع هجوم های دشمنان اسلام، تهاجم فرهنگی از همه ی آن ها مرگبارتر است، زیرا در این نوع تهاجم، دشمن با ترویج فساد و فحشا افکار عمومی جامعه را منحرف کرده، ارزش ها، آرمان ها و اهداف مقدس اسلامی، عزت و شرف مسلمانان را مورد هجوم قرار می دهد.

^۱ همان، ص ۲۱

حضرت امام (ره) می فرماید:

در صورتی که روابط کشور اسلامی با دیگر کشورها، موجب استعمار مسلمانان یا استعمار کشورشان در بُعد فرهنگی شود، بر همه ی مسلمانان واجب است که از چنین روابطی اجتناب کنند و این گونه روابط حرام است.^۱

نقش زنان در دفاع

سوال: وظیفه ی زنان مسلمان در امر جهاد و دفاع چیست؟

پاسخ: جهاد بر زن ها واجب نیست، ولی دفاع بر هر مرد و زن مسلمانی در حدود و توانایی و امکانات واجب است.^۲ زنان در جبهه ی دفاع علاوه بر شرکت در نبرد در مواقع لزوم، نقش موثری می توانند ایفا کرده، خدمات ارزنده ای نیز در این زمینه ارائه دهند. امدادگری مداوای مجروحان، پرستاری از آن ها، کارهای تدارکاتی و کمک رسانی، آشپزی، تشویق مردان به حضور در جنگ و .. از جمله خدماتی است که زنان می توانند در دفاع از خود ارائه نمایند.^۳

حضرت امام خمینی (ره) می فرماید:

ما مفتخریم که بانوان و زنان، پیر و جوان، خرد و کلان، در صحنه های فرهنگی و اقتصادی و نظامی، حاضر و همدوش مردان یا بهتر از آنان در راه تعالی اسلام و مقاصد

^۱ همان، ص ۲۳

^۲ همان، ص ۲۸، به نقل از استفتائات از حضرت امام(ره)، ج، ص ۵۰۳، و ص ۳۸

^۳ همان با کمی تصرف در عبارت، ص ۲۹.

قرآن کریم فعالیت دارند و آنان که توان جنگ دارند. در آموزش نظامی که برای دفاع از اسلام و کشور اسلامی، از واجبات مهم است شرکت می کنند و آنان که توان جنگ ندارند در خدمت پشت جبهه به صورت ارزشمندی.... اشتغال دارند.^۱

و می فرماید: «شما کجا سراغ دارید که دوش به دوش مردها، زن ها هم [در جنگ] همراهی بکنند»^۲

تخلف از دفاع و فرار از دفاع

به کسی که در هنگام نیاز به جبهه ها به او بدون عذر شرعی شرکت نمی کند «مُتَخَلِّفٌ» و به کسی هم که در جبهه نبرد شرکت می کند، ولی بدون عذر و اجازه صحنه را ترک می کند «فراری» گفته می شود. با توجه به حکم امام خمینی (ره) که دفاع بر همه ی مکلفان واجب است، بنابراین تخلف از دفاع جایز نیست. و فرار از جنگ از جمله ی گناهان کبیره است.^۳ فرار از جنگ عملی حرام و خشم خدا را بر می انگیزد و مایه ی خواری حتمی و ننگ ابدی است^۴ امام رضا علیه السلام می فرماید: «خداوند متعال به این دلیل فرار از میدان نبرد را حرام کرده که موجب سستی در دین

^۱ همان از صحیفه ی نور، ج ۲۱، ص ۱۷۲.

^۲ برگرفته از مبانی دفاع از دیدگاه امام خمینی در دفاع مقدس، ص ۷۴

^۳ برگرفته از همان، ص ۳۲ و ۳۳

^۴ همان، ص ۳۴

و تحقیر برنامه ی پیامبران و امامان عادل می گردد»^۱. و حضرت امام(ره) می فرماید:

فرار از جبهه در هیچ حالی جایز نیست^۲

تعریف لغوی دفاع مقدس

جنگ و صلح

واژه جنگ (اسم مصدر است) به معنی زد و خورد و کشتار میان چند تن یا میان سپاهیان دو کشورف نبرد، پیکار، رزم، کارزار، آورد، است.^۳ همچنین به معنی قتال، هر گونه کوشش و کشش، نبرد، زد و خورد، کشتار جمعی، یا هر گونه درگیری خصمانه با قصد ساقط کردن یا از میدان در کردن حریف به کار رفته است.^۴

تعریف اصطلاحی جنگ

جنگ نزاع بین دو یا چند حکومت است که با استفاده از نیروهای مسلح همراه است هدف نهایی هر یک از طرفین غلبه بر دیگری . تحمیل شرایط مورد نظرش برای برقراری صلح است.^۵

^۱ همان در تفسیر نور الثقلین، ج ۲، ص ۱۳۸

^۲

^۳ فرهنگ فارسی عمید، حسن عمید، دوره دو جلد، جلد اول، ص ۶۰۸

^۴ دفاع مقدس، ص ۱۳

^۵ همان از: اصول جنگ و توان رزمی، قاسم حسینی، ص ۸

صلح در لغت

صلح: اسم عربی است. از نظر سیاسی، دست کشیدن از جنگ یا عقد قرارداد است.^۱

صلح در اصطلاح

دعوا و یا جنگ بین دو کشور را با قرار و پیمان بین خود حل و فصل کردن آشتی و سازش نمودن است. طرفداری از همزیستی شرافتمندانه را نیز صلح گویند.

سوال: آیا جنگ و صلح کدامیک خوب و کدامیک بد است؟

جواب: جنگ و صلح هم خوب است و هم بد، لکن جهت و حیث آن متفاوت است. توضیح آن که اگر جنگ در مقام دفاع از یک حق و در برابر تجاوز بیگانه باشد، خوب است. جنگ در دفاع از حریت و آزادی و آقائی باشد، خوب است.

اما جنگ برای طمع به ثروت و سرزمین دیگران باشد و یا برای برتری نژادی صورت گیرد، بد است.^۲

صلح نیز اگر همزیستی شرافتمندانه باشد، خوب است، اما اگر پذیرش تجاوز دشمن و تحمل ظلم او باشد ذلت است و آنجا جنگ لازم است.

^۱ فرهنگ عمید، ج ۲ ص ۱۱۹

^۲ برگرفته از کتاب جهاد شهید مطهری ص ۱۲ و ص ۱۳

چنانچه حضرت اباعبدالله حسین (علیه السلام) می فرماید: «... آیا نمی بینید که به حق عمل نمی شود؟ و از باطل جلوگیری به عمل نمی آید؟! در این صورت حتما باید مومن حق جو، طالب دیدار خدا و لقای حق بوده باشد(بعد فرمودند):

«فَإِنِّي لَا أَرَى الْمَوْتَ إِلَّا سَعَادَةً، وَلَا الْحَيَوَةَ مَعَ الظَّالِمِينَ إِلَّا بَرَمًا»^۱

من مرگ را [در این شرایط] جز سعادت نمی بینم، و زندگی با ستمکاران را جز ملالت و خستگی و کسالت نمی نگرم.

بزرگ فلسفه شاه دین این است که مرگ سرخ به از زندگی ننگین است

نه ظلم کن به کسی نه زیر بار ظلم رو که این مرام حسین و منطق دین است

قرآن و صلح

قرآن صلح را بهتر از جنگ می داند.

«والصلح خیر»(نساء، ۱۲۸).

(صلح بهتر است). در صورتی که همزیستی شرافتمندانه باشد، اما اگر ظلم را تحمل

کنیم ذلت است و آنجا جنگ لازم است.

اسلام می گوید صلح در صورتی که طرف مقابل آماده و موافق با صلح باشد، اما اگر

می خواهد بجنگد و ظلم و تعدی کند، باید با قدرت با او جنگید.

^۱ لمعات الحسین، علامه حسین طهرانی، ص ۳۶

اسلام دین صلح و همزیستی مسالمت آمیز بوده و قرآن در موارد متعددی به آن دعوت نموده است.^۱

در سوره انفال در آیه (۱) در مقابله با دشمن می فرماید: «واعدا لهم ما استطعتم من قوة...»^۲ (هر نیرویی در قدرت دارید، برای مقابله با آن‌ها [دشمنان] آماده کنید...

و در آیه ی بعد می فرماید:

«و ان جنحوا للسلم فاجنح لها و توکل علی الله انه هو السميع العليم»^۳

(و اگر تمایل به صلح نشان دهند، تو نیز از در صلح در آی، و بر خدا توکل کن، که او شنوا و داناست).

آری اسلام دین صلح است اما در عین حال دین ذلت و بردگی نیست و سلطه ی بیگانگان و زیر بار ستم رفتن را نمی پذیرد و به مسلمانان دستور می دهد هر کس به جنگ شما برخاست با او پیکار نموده و تجاوزش را دفع کنید.

اصولا اسلام تحقق خداپرستی، صلح پایدار و زندگی مسالمت آمیز را جز از راه مبارزه با متجاوزین و جهاد در راه خدا میسر نمی داند و ترک جهاد با متجاوزان و ستمگران را موجب فساد و تباهی در زمین و ویرانی مراکز عبودیت معرفی می کند:

«و لو لا دفع الله الناس بعضهم ببعض لفسدت الارض»^۴

^۱ جهاد و دفاع در اسلام، آموزش عقیدتی سیاسی سپاه، ک ۲۰۳/۷ ص ۲۷

^۲ انفال - ۶۰

^۳ انفال - ۶۱

^۴ بقره - ۲۵۱

«و اگر خداوند بعضی از مردم را به وسیله بعضی دیگر دفع نمی کرد زمین را فساد فرا می گرفت.» و در آیه از سوره ی حج می فرماید:

«و اگر خداوند بعضی از مردم را به وسیله ی بعضی دیگر دفع نکند، دیرها و صومعه ها و معابد یهود و نصارا، [کلیساها] و مساجدی که نام خدا در آن بسیار برده می شود، ویران می گردد!»^۱

صلح و تسلیم

شهید مطهری صلح را غیر از تسلیم می داند و می فرماید :

صلح غیر از تسلیم است،

ما نمیتوانیم بگوییم ما چون طرفدار صلحیم با جنگ مخالفیم، این معنایش این است که ما طرفدار ذلت هستیم، طرفدار تسلیم هستیم، اشتباه نشود این دو تا با یکدیگر از زمین تا آسمان متفاوتند. صلح معنایش این است که همزیستی شرافتمندانه، اما این همزیستی شرافتمندانه نیست، همزیستی است که از یک طرف عین بی شرفی است بلکه از دو طرف عین بی شرفی است از آن طرف بی شرفی تجاوزگری، و از این طرف بی شرفی تسلیم شدن در مقابل ظلم.

^۱ حج-۴۰

جنگ تهاجمی [برای پول و قدرت و سرزمین، برتری نژادی] قطعاً بد است و جنگ به معنی [دفاع] ایستادگی در مقابل تهاجم قطعاً خوب است و از ضروریات زندگی بشر است.^۱ و می فرماید: کسی که در مقام دفاع از مالش و از ناموسش کشته بشود از نظر اسلام شهید است.^۲

انواع جنگ

جنگ بر اساس معیارهای مختلف بر چند گونه تقسیم می شود:

الف) بر اساس هدف: به جنگ های عادلانه و غیر عادلانه

ب) بر اساس مقیاس جغرافیایی: به جنگ های محلی، منطقه ای، فرا منطقه ای و جهانی

ج) بر مبنای انضباط و تاکتیک: به جنگ های منظم (کلاسیک) و نامنظم (چریکی)

د) بر اساس سطح جغرافیایی: به جنگ های دریایی، هوایی و زمینی.

ه) بر اساس قلمرو: به جنگ های داخلی و خارجی.

و) بر مبنای نوع ابزار: به جنگ های متعارف و نامتعارف.

ز) از نظر طول زمان: به جنگ ای محدود، متوسط و نامحدود.

^۱ جهاد- شهید مطهری ص ۱۴

^۲ همان.

ح) از نظر شدت: به جنگ های کم شدت، متوسط و پر شدت، تقسیم می شود.^۱

اهداف جنگ

جنگ بین کشورهای متخاصم دارای اهدافی است که در راستای کلی، یک کشور برای

خود ترسیم می کند. در این جا به اهم اهداف اشاره می کنیم:

الف) جنگ با هدف تصرف سرزمین و کشور گشایی.

ب) جنگ با هدف تحمیل اراده سیاسی با جلوگیری از تحمیل اراده یکی بر دیگری

ج) جنگ با هدف قدرت طلبی و جاه طلبی رهبران سیاسی

د) جنگ با هدف دفاع از سرزمین، مملک و ناموس [در برابر هجوم دشمن]

ه) جنگ با هدف تحقق حقوق بین المللی

و) جنگ با هدف دستیابی به منابع ذخایر یک کشور

ز) جنگ با هدف احیای دین^۲

ریشه ها و عوامل شروع جنگ ها

آن دسته از عواملی هستند که دارای عمق و پایداری بوده و به آسانی از بین نمی روند

از جمله آن ها به موارد ذیل می توان اشاره نمود:

^۱ دفاع مقدس، ص ۱۵

^۲ دفاع مقدس، ص ۱۸، به نقل از: مبانی و تاریخ اندیشه نظامی، جمشیدی، محمد حسین، ص ۵۹۰

۱- تاریخی: در اثر تکرار جنگ و تداوم خصومت و کینه دوزی بین دو کشور یا ملت در طول سالیان متمادی به وجود می آید.

۲- ژئوپلیتیکی: اختلافات ناشی از وضعیت جغرافیایی کشورها و ادعاهای ارضی و مرزی آنان نسبت به یکدیگر

۳- سیاسی-رقابت دو کشور بر سر قدرت و تلاش برای دستیابی به نقش و جایگاه بالاتر در نظام سیاسی منطقه ای و بین المللی

۴- اقتصادی: اختلاف های دو کشور بر سر منابع و بازار و تضاد منافع اقتصادی

۵- اجتماعی و فرهنگی: نظیر اختلافات نژادی، قومی، و مذهبی و ...^۱

اصول جنگ از نظر امام خمینی (ره)

۱- ایمان به هدف متعالی و مقدس «جهاد فی سبیل الله»

۲- اطاعت از فرماندهی و احترام به سلسله مراتب

۳- اتکا بر خداوند متعال (او را بر همه ی قدرت ها مافوق دیدن) لذا فرمودند: (ملت ما با اتکا به خدا دارد در جبهه جنگ می کند.)

۴- مردمی بودن و همگانی بودن (استفاده از همه ی اقشار ملت) لذا فرمودند: (شما اگر مردم نبودید، نمی توانستید این جنگ را اداره بکنید)

^۱ همان، ص ۱۹

- ۵- رعایت اصول اخلاقی در جنگ
- ۶- وحدت نیروهای مسلح و نیز بین قوای نظامی و مردمی
- ۷- جنگ اعتقادی (جنگ در راه آرمان و اعتقادات والای الهی)
- ۸- توجه به اسلحه و تکنولوژی.
- ۹- سلاح و صلاح (اسلحه باید در دست انسان صالح باشد)
- ۱۰- نفی جنگ هسته ای و تکیه بر جنگ و سلاح متعارف.
- ۱۱- نفی هر گونه سلطه ی غیر خدایی.
- ۱۲- نگرش تکلیف و مسئولیتی (این جنگ در مقابل کفر و نفاق یک تکلیف شرعی است).
- ۱۳- تکیه بر نقش اساسی مردم
- ۱۴- باور، اراده و عمل
- ۱۵- نفی یاس و نومیدی (توجه به اینکه در هر حال پیروزی با ماست)
- ۱۶- استفاده از تجارب دیگران
- ۱۷- اطلاعات و آمادگی و برنامه ریزی
- ۱۸- جنگ حق و باطل (ما می خواهیم به حکم اسلام از او(صدام) انتقام بگیریم ما می خواهیم قصاص کنیم).
- ۱۹- جنگ اسلام و کفر (همیشه بین اسلام و غیر اسلام جنگ است)

- ۲۰- رعایت بیت المال و عدم اسراف (زهد و قناعت پیشگی)
- ۲۱- خودسازی و تهذیب نفس و توجه به معنویات (عالم محضر خداست، در محضر خدا معصیت نکنید) لذا فرمودند: (جبهه های ما مسجد است)
- ۲۲- بی اعتنایی به زخارف دنیا (آنچه از دنیاست فانی و آنچه برای خدا تقدیم می شود باقی و ابدی است)
- ۲۳- رعایت نظم و انضباط و اجرای دقیق مقررات و آیین نامه ها
- ۲۴- عدم توجه به شایعات^۱.
- ۲۵- توجه به اینکه عزت و شرف میهن و دین ما در گرو همین مبارزه و دفاع مقدس است.
- ۲۶- آمادگی برای فدا کردن همه عزیزانمان در راه اسلام.
- ۲۷- در این دفاع تمام اسلام در مقابل تمام کفر واقع شده است.
- ۲۸- نیروی ایمان بر همه ی قوا پیروز است.
- ۲۹- برنده در جنگ ما هستیم و در آن تردیدی نیست
- ۳۰- وجوب مقاتله دولت های اسلامی با دولت عراق (ملت های اسلامی باید در مقابل کفر بایستند).
- ۳۱- چون دفاع برای خداست، جایی برای ترس وجود ندارد.

^۱ با تصرف بر برخی عبارات از: دفاع مقدس ص ۲۱ و ۲۲ و راهکارهای حفظ و نشر ارزش های دفاع مقدس برداشت از کل کتاب.

۳۲- توجه به اینکه ابر قدرت ها از اسلام می ترسند.

۳۳- همدلی و اتحاد موجب عدم شکست است (هیچ قدرتی نمی تواند ما را شکست

دهد)

۳۴- دعوت به استقامت و پایداری

۳۵- تقویت روحیه ی شهادت طلبی لذا فرمودند: (مرگ سرخ به مراتب بهتر از زندگی

سیاه است و اما امروز به انتظار شهادت نشسته ما مثل حسین (علیه السلام) و مثل

حسین باید به شهادت برسیم).

۳۶- تلاش همه باید در جهت پیروزی در جنگ باشد. لذا فرمودند: (در راس امور

توجه به اینکه این جنگ باید به پیروزی ختم بشود).

۳۷- عدم غفلت از کید دشمن (ملت ما باید از کید آمریکا غافل نباشند)

۳۸- سنگین بودن تکلیف همه ما در جنگ با دشمن.

۳۹- توجه به امدادهای غیبی در جنگ لذا فرمودند: (اینکه پانزده الی بیست هزار نفر

در صف، برای اسارت بیایند و تسلیم شوند، مسأله عادی نیست، خرمشهر را خدا آزاد

کرد).

۴۰- آمادگی برای مقابله با کشورهای که قصد تعدی به ما را دارند.

۴۱- برای صلح ما برای دشمن قید و شرط می گذاریم: (ما برای دشمن برای صلح قید

و شرط داریم و قید و شرط تحمیلی از جانب دشمن و ابر قدرت ا را نمی پذیریم)

۴۲- شور و نشاط را در جبهه زنده نگه داشتن لذا فرمودند: (همه جوان های ما موظفند

جبهه ها را گرم نگه دارند)

۴۳- ابر قدرت ها از اسلام احساس خطر کردند.

۴۴- جنگ باید مسأله اصلی کشور باشد لذا فرمودند: (امروز جنگ اصلی ترین مسأله

کشور است).

۴۵- قدر دانی از ملت شهید پرور و پاسداشت خانواده‌ی شهدا و ایثارگران جانبازان

تشکر از همه اقشار ملت که در جنگ کمک کرده اند).

۴۶- عدم سستی در مقابله با دشمن و ...^۱

^۱ ۲۵ تا ۴۶ برگرفته شده از: مبانی دفاع از دیدگاه امام خمینی در دفاع مقدس، نبی لومی - سید علی

بخش دوم- ریشه اختلافات و مناقشات تاریخی ایران و عراق

تشکیل صفویه در ایران و مقابله دولت عثمانی با آن

اختلافات مرزی ایران و عراق به دوران حکومت سلسله صفوی در ایران و دولت

عثمانی که عراق بخشی از خاک آن بوده است، باز می گردد.^۱

در اوایل قرن دهم هجری شاه اسماعیل صفوی موفق شد دولت مرکزی قدرتمند را به

نام صفویه در ایران تاسیس کند که موجب نارضایتی و ناراحتی همسایه غربی ایران

یعنی امپراتوری عظیم عثمانی گردید که ادعای خلافت بر مسلمین را داشت.^۲

پنج قرن جنگ خونین بین ایران و عثمانی

مدت پنج قرن خونین بین ایران و عثمانی در حقیقت، جنگ تضاد منافع دو ابر قدرت

بود که تا منحل شدن امپراتوری عثمانی ادامه پیدا نمود.

حدود ۲۴ جنگ بین ایران و عثمانی واقع گردید که اولین آن نبرد معروف چالدران در

سال ۹۱۴ ه. ق و آخرین آن در سال ۱۲۳۸ ه. ق (در زبان سلطنت فتحعلی شاه قاجار

بود)^۳

در این جنگ ها که در دوران سلسله های ۱- صفویه ۲- زندیه ۳- افشاریه ۴- قاجاریه

به وقوع پیوسته هرگاه ایران از نظر نظامی ضعیف می شد و عثمانی ها عثمانی پیروزی

^۱ آشنایی با دفاع مقدس، دکتر لاریجانی، اسماعیل، ص ۱۷

^۲ دفاع مقدس ص ۳۸

^۳ همان به نقل از کانون بحران در خلیج فارس

شوند قسمتی از ولایت قفقاز و آذربایجان و کردستان را تصرف می کردند و هنگامی که ایران پیروز می شد عثمانی ها را به عقب می راند و بر بین النهرین (عراق امروزی) و بخشش های شرقی ترکیه امروزی تسلط می یافتند.

به هر جهت کشور عراق در طول پنج قرن بارها توسط ایران و عثمانی دست بدست شد قرار داد اماسیه (۱۵۵۵).

در دوره ی شاه طهماسب صفوی، قرارداد اماسیه نخستین پیمان صلحی بود که بین دو دولت ایران و عثمانی امضاء شد. در این قرارداد ایالت های آذربایجان ارمنستان شرقی و گرجستان شرقی در اختیار ایران قرار گرفت و گرجستان غربی و ارمنستان غربی و بین النهرین (عراق) به دولت عثمانی واگذار شد.

قرارداد ذهاب (۱۶۳۹)

پس از وفات شاه عباس صفوی، سلطان مراد چهارم با توجه به شکستی که از شاه عباس برای تصرف مجدد بغداد خورده بود، از ضعف دبار صفوی استفاده کرد و در سال ۱۶۳۵ ایروان را تصرف و در سال ۱۶۳۸ به بغداد حمله کرد و بغداد را تصرف و باقیمانده سپاهیان ایران و مردم غیر نظامی را قتل عام کرد. شاه صفی (پادشاه وقت ایران) با فنون جنگ بیگانه بود پس از فتح بغداد توسط ارتش عثمانی تقاضای صلح کرد، که با قبول دولت عثمانی قرار داد صلح در «ذهاب» ب امضاء رسید.

به موجب این قرارداد عراق برای همیشه به عثمانی واگذار شد و از آن تاریخ جز مدت سه سال (۱۷۷۶-۱۷۷۹) که صادق خان برادر کریم خان زند بصره را در تصرف داشت، شهرهای بالا تا جنگ جهانی اول تحت سلطه ی دولت عثمانی قرار داشت.^۱

قرارداد زهاب از یک نقطه واجد اهمیت خاص است، زیرا برای اولین بار از حدود مناطق مرزی دو کشور صحبت به میان آمد، اما مرز دو کشور به طور دقیق مشخص نشد.^۲

قرارداد کردان(۱۷۴۶)

با روی کار آمدن نادرشاه، عملاً دوران سلطنت شاهان صفوی به پایان رسید. زمانی که نادرشاه امور را به دست گرفت که اوضاع داخلی حکومت دچار هرج و مرج شده بود. حمله ی افغان ها به خراسان و اشغلا قسمت هایی از خاک ایران توسط عثمانی ها، و همچنین حضور امپراطوری روس در شمال ایران، موقعیت خاصی را برای نادرشاه به وجود آورد. نادر در فاصله کمتر از دو سال توانست با سرکوب افغان ها به حکومت آنان خاتمه دهد و بعد از آن متوجه ترکان عثمانی شد تا اراضی اشغالی را از آن ها پس بگیرد، اما به رغم سال ها جنگ، نتوانست به پیروزی قطعی دست پیدا کند، لذا با قرارداد صلح موافقت کرد، که پس از انجام مذاکرات طرفین به امضای قرارداد صلح

^۱ آشنایی با دفاع مقدس، لاریجانی، ص ۱۹ و ص ۲۰ به نقل از ریشه های تاریخی اختلافات ایران و عراق، دکتر پارسا دوست، منوچهر، ص

۵۳

^۲ همان.

کردان) در سپتامبر (۱۷۴۶) منجر شد. بر اساس این قرارداد هر دو طرف قبول کردند
مرزهای آن، بر طبق قرارداد زهاب که بین شاه صفی و سلطان مراد چهارم در سال
۱۶۳۹ میلادی منعقد ده بود، بر قرار باشد و طرفین متعهد شدند تا آن را محترم
بشمارند و از تجاوز خودداری کنند^۱

قرارداد ارزوم ۱

آخرین جنگ بین ایران و عثمانی (قبل از فروپاشی آن در سال ۱۹۲۰ م) در سال ۱۸۲۳
م (۱۲۳۸ ق) در زمان سلطنت فتحعلی شاه قاجار رخ داد که منجر به قرارداد معروف
(ارزوم ۱) گردید. این قرارداد نتوانست اختلافات، بین ایران و عثمانی را کاملاً فیصله
دهد و موجبات رضایت طرفین را فراهم آورد.^۲

در سال ۱۲۵۳ ه. ق زمان سلطنت محمدرضا شاه قاجار در اثر لشکرکشی علیرضا پاشا
والی بغداد به خرمشهر و غارت این شهر و سپس کشتار شیعیان در کربلا و بی
احترامی عثمانی به بقاع متبرکه با اعتراض شدید دولت ایران مواجه شده بود امکان
داشت که جنگ خونین دیگری بین دو دولت درگیرد که با وساطت دولت های روس
و انگلیس حل و فصل شد^۳

^۱ همان، ص ۲۱

^۲ دفاع مقدس، ص ۴۰ به نقل از آشنایی با دفاع مقدس منصوری لاریجانی.

^۳ همان

ارز روم ۲

در سال ۱۸۴۷ م پیش نویس عهدنامه معروف به ارز روم ۲ تهیه شد و به امضای نمایندگان دولت های چهارگانه رسید، یعنی کشورهای ایران، عثمانی، انگلیس و روسیه.

رئیس هیئت نمایندگی ایران را میرزا تقی خان فراهانی (امیر کبیر بعدی) بر عهده داشت. این مذاکرات چهار سال طول کشید و انگلیس و روس در آن به شدت اعمال نفوذ می کردند، ولی درایت هوشمندی و آگاهی های سیاسی میرزا تقی خان فراهانی مانع از این گردیده بود که بتوانند حقوقی از ایران تزییع کنند.

طبق این قرارداد نواحی واقع در شرق دشت ذهاب، شرق شط العرب (اروند رود) و بندر خرمشهر متعلق به ایران شناخته شد و دو دولت متقابلاً حق کشتیرانی آزاد یدیگر را در شط العرب (اروند رود) به رسمیت شناختند و از کلیه ی دعاوی ارضی نسبت به یکدیگر صرف نظر کردند و دولت عثمانی متعهد شد از آزاد و اذیت زوار شیعه در عتبات خودداری کند^۱

عهدنامه مزبور قبل از مبادله ی رسمی به علت تغییراتی که دولت عثمانی در آن به تحریک و با واسطه گری انگلستان به طور یک جانبه در خصوص حقوق ایران در شط العرب (اروند رود) به عمل آورد که موجب تزییع حق ایران می شد مورد اعتراض

^۱ همان با تصرف در برخی عبارات.

ایران قرار گرفت و به امشای محمد شاه قاجار نرسید و اختلافات ایران و عثمانی در زمینه مسائل مرزی کماکان ادامه یافت^۱

هفتاد سال بعد یعنی در سال ۱۹۱۳ در زمان سلطنت احمد شاه قاجار مجددا مذاکرات بین ایران و عثمانی با میانجی گری روس و انگلیس برای رفع موارد اختلاف در ارز روم ۲ در قسطنطنیه (پایتخت عثمانی، شهر استانبول فعلی) بین هیئت های نمایندگی طرفین شروع شد که حاصل آن تنظیم یک پروتکل (متهم عهدنامه) بود که به (پروتکل ۱۹۱۳) معروف است که مرز های مشترک ایران و عثمانی را مشخص کرد. (همین مرزهای زمینی فعلی بین ایران و ترکیه، ایران و عراق).

چرا این پروتکل تصویب نشد؟

در این قرارداد حقوق ایران لحاظ نگردید بود به همین علت پروتکل از طرف مجلس شورای ملی وقت ایران تصویب نگردید. از طرف دیگر به علت شروع جنگ جهانی اول (۱۹۱۴ م) و درگیری عثمانی در این جنگ پروتکل مزبور در مجلس شورای مبعوثان عثمانی مطرح و تصویب نشد.^۲

^۱ همان با تصرف در برخی عبارات.

^۲ دفاع مقدس با تصرف در عبارات و خلاصه نویسی ص ۴۰ و ۴۱

به این ترتیب در دوره قاجار تا پایان عمر امپراطوری عثمانی (۱۹۲۰ م) مرزهای خاکی و آبی ایران و عراق اگر چه بارها تعیین شدند اما همواره چون مورد رضایت ایران نبود (و حق هم همین بود) لذا هیچ گاه رسماً مصوب نشدند.^۱

تشکیل کشور عراق و ادامه ی اختلافات مرزی او با ایران

پس از جنگ جهانی اول (۱۹۱۴-۱۹۱۸ م) امپراطوری عثمانی که از دولت های مغلوب جنگ بود فروپاشید و کشورهای جدیدی به جغرافیای جهان وارد شدند، از جمله آن ها تشکیل عراق در بین النهرین بود (۱۹۲۰ م) از سوی جامعه ملل (سازمان شبیه سازمان ملل متحد فعلی) برای مدت دوازده سال، عراق تحت قیومیت انگلستان درآمد تا پس از کسب توانایی های لازم و تجارب اداری و سیاسی و ... به استقلال کامل دست یابد.

نهایتاً عراق در سال ۱۹۳۲ م به عراق کنونی مستقل شد.^۲

با به وجود آمدن کشور جدید عراق همان موارد اختلاف با عثمانی بود. یادداشت های تندی بین ایران و عراق مبادله شد که طی آن عراق اصرار ورزید که معاهده ارز روم ۱۸۴۷ و پروتکل ۱۹۱۳ و صورت مجلس مذاکرات ۱۹۱۴ در تعیین سرحدات دو کشور رسمیت دارد و اروند رود به طور کامل مالکیت و حاکمیت عراق است ولی

^۱ همان

^۲ باتصرف در عبارات و خلاصه نویسی.

ایران قراردادی را که صد سال پیش بر او تحمیل گردیده و هیچ گونه قوت قانونی نیافته بود، قبول نکرد و آن را باطل شمرد.^۱

پس از پیشنهادات و گفتگوهای فراوان بین ایران و عراق، نهایتاً وزارت خارجه ایران اعلام کرد در دولت ایران جز خط تالوگ (خط القعر) قابل کشتیرانی، هیچ مدرک دیگری را برای تعیین خط مرزی در اروند رود با حقوق خود و اصول مسلم بین المللی منطبق نمی داند.^۲

اما دولت عراق در پاسخ اظهار داشت که عراق اروند رود را جرئی از قلمرو خود می داند و از دولت ایران می خواهد که به کشتی هایی که با پرچم ایران در اروند رود حرکت می کنند دستور دهد پرچم خود را پایین آورند و پرچم عراق را برافرازند... و در آتیه با توسل به قوه ی قهریه اجازه نخواهد داد که کشتی هایی که مقصد آن ها بنادر ایران (خرمشهر، آبادان) در اروند رود است وارد اورند رود شوند. دولت ایران هم عملاً عهدنامه ۱۳۱۶ را ملغی اعلام در ۳۰ فروردین ۱۳۴۸، کشتی تجاری ابن سینا با پرچم و راهنمای ایرانی و تحت حمایت ناوچه های ایران از اروند رود عبور کرد.

دولت عراق متقابلاً به یک سلسله اقدامات خصمانه از قبیل راندن اجباری هزاران نفر افراد ایرانی الاصل مقیم عراق و اعمال محدودیت های فراوان برای زوار ایرانی اماکن مقدس و جنگ تبلیغاتی شدید و درگیری های پراکنده مرزی مبادرت ورزید و دامنه

^۱ دفاع مقدس، ص ۴۳

^۲ همان، ص ۴۵

بحران تا به آنجا کشیده شد که به تمرکز نیروهای نظامی دو کشور در طول مرزهای مشترک منجر گردید و قدرت نمایی ارتش ایران مانع از این شد که عراق بتواند از تردد کشتی ها در اروندرود با پرچم ایران جلوگیری کند. گسترش دامنه بحران ۱۳۵۳ ش (۱۹۷۵ م) ادامه یافت با حمایت از جنبش اکراد بارزانی که خواهان خود مختاری در عراق بودند دولت بعث عراق را تحت فشار شدیدی قرار داد.^۱

متن بیانیه ی قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر

در سال ۱۳۵۳ ش (۱۹۷۵ م) در اجلاس سران دولت های صادر کننده نفت (اوپک) که در الجزایر تشکیل گردید با میانجیگری الجزایر، بین ایران و عراق در خصوص نحوه اختلافات میان دو کشور بر اساس رعایت اصول احترام به تمامیت ارضی و تجاوز ناپذیری مرزها و عدم دخالت در امور داخلی یکدیگر توافق بیاینیه به شرح ذیل منتشر شد:

۱- مرزهای زمینی خود را بر اساس پروتکل قسطنطنیه مورخ ۱۹۱۳ م و صورت جلسه های هیئت تعیین مرز مورخ ۱۹۱۴ تعیین کنند.

۲- مرزهای آبی خود را بر اساس خط تالوگ تعیین کنند.

^۱ همان، ص ۴۶

۳- با این کار دو کشور امنیت و اعتماد متقابل را در امتداد مرزهای مشترک خویش برقرار خواهند ساخت.

۴- دو طرف توافق کردند که مقررات فوق عملی تجزیه ناپذیر از یک راه حل کلی بوده و در نتیجه بدیهی است که نقض هر یک از مفاد فوق مغایر روح توافق الجزایر است.

۵- مسافرت اتباع ایران و عراق برای زیارت اماکن مقدسه به امضاء رسیده، طرفین به اختلاف دیرینه خود ضمن تایید و اذعان به اینکه مرز زمینی دو کشور بر اساس پروتکل ۱۹۱۳ قسطنطنیه و مرزهای آبی بر اساس تالوگ (خط میانه کانال اصلی قابل کشتیرانی در پایین ترین سطح قابل کشتیرانی) تحدید حدود گردیده است و این مرز زمینی و رودخانه الی الابد، دائمی و لا تغییر است، خاتمه دادند.

متعاقب تصویب معاهدات مذکور در مجالس شورای هر دو کشور این معاهدات رسمی، مصوب و لازم الاجرا گردید.^۱

^۱ همان ص ۴۷ و ص ۴۸ به نقل از: نقش سازمان ملل در جنگ جهانی ایران و عراق

بخش سوم: شرایط حاکم بر ایران و عراق قبل از شروع جنگ

اهداف

پس از مطالعه این بخش شما می‌توانید با وضعیت ایران و عراق قبل از شروع جنگ

در ابعاد

* وضعیت ایران و عراق از لحاظ امنیتی و سیاسی

* وضعیت ایران و عراق از لحاظ اقتصادی

* وضعیت ایران و عراق از لحاظ نظامی

* و علل تجاوز ارتش عراق با جمهوری اسلامی ایران آشنا گردید.

وضعیت ایران و عراق از لحاظ امنیتی و سیاسی

با پیروزی انقلاب اختلافات سیاسی بین گروه‌های سیاسی آغاز گردید. در همین

شرایط درگیری‌ها در بعضی از استان‌ها و شهرها مشاهده گردید و در برخی از نقاط

شهر دچار مشکلات امنیتی شد.

برخی از گروه‌های قدیمی فعال شدند مانند.

۱- جبهه‌ی ملی

۲- نهضت آزادی

۳- گروه فدائیان اسلام

۴- حزب ملت ایران

۵- حزب توده

۶- چریک های فدایی خلق

۷- سازمان مجاهدین خلق (سازمان منافقین خلق)

۸- گروه فرقان

احزاب جدیدی هم شکل گرفت و به فعالیت پرداخت از آن جمله:

۱- حزب جمهوری اسلامی

۲- جنبش مسلمانان مبارز

۳- حزب خلق مسلمان

۴- سازمان مجاهدین انقلاب اسلامی^۱

ایجاد ناآرامی و درگیری در بعضی از شهرهای استان سیستان و بلوچستان، کردستان، گنبد و ترکمن صحرا صورت گرفت که به کشته شدن و زخمی شدن نیروهای ارتش و سپاه و بسیج، منجر گردید.

گروه فرقان که به صورت مخفیانه قبل از پیروزی انقلاب اسلامی تشکیل شده بود،

دست به ترور برخی از شخصیت های مهم انقلاب اسلامی شد، از جمله:

^۱ برگرفته شده از دفاع مقدس ص ۵۰ با اضافات و تکمله

- ۱- آیت الله مرتضی مطهری، رئیس شورای انقلاب و از یاران نزدیک امام خمینی (ره) که او را در حقیقت می توان مغز متفکر مبانی اصولی انقلاب اسلامی ایران دانست را در شب ۱۲ اردیبهشت ۱۳۸۵.
- ۲- سپهبد قرنی، اولین رئیس ستاد مشترک ارتش جمهوری اسلامی ایران
- ۳- حاج مهدی عراقی از یاران و همراهان حضرت امام خمینی (ره).
- ۴- فرزند حاج مهدی عراقی حسام عراقی.
- ۵- آیت الله سید محمد علی قاضی طباطبائی از علماء برجسته آذربایجان و امام جمعه تبریز نقش موثری در پیش برد نهضت اسلامی در آذربایجان داشت.
به طور خلاصه گروه های ضد انقلاب پس از پیروزی انقلاب اقداماتی برای تضعیف جریان انقلاب جلوگیری از تشکیل نظام و ثبات آن، انجام دادند.
از آن جمله:
 - ۱- ترور علمای تاثیر گذار و روحانیون پرنفوذ طرفدار حضرت امام خمینی (ره) در سراسر کشور.
 - ۲- فعالیت و تبلیغات گسترده به منظور انحلال ارتش و جلوگیری از تشکیل سپاه پاسداران انقلاب.
 - ۳- توسعه اختلافات قومی و تلاش برای واگرایی اقوام ایرانی از یکدیگر.
 - ۴- سعی در عدم تشکیل یک حکومت مقتدر اسلامی.

۵- مشکل آفرینی در جهت جلوگیری از تشکیل نهادهای انقلابی موثر^۱

وضعیت سیاسی و امنیتی عراق

صدام رئیس جمهور در دوران حزب بعث در عراق همه کاره بود و به عنوان رئیس دولت، نخست وزیر، فرمانده کل نیروهای مسلح و رئیس شورای فرماندهی انقلاب عراق، حق تصمیم گیریهای ویژه و اختیارات مطلق داشت. امنیت داخلی عراق دارای ثبات سیاسی، ساختار یکپارچه و قدرت متمرکز، استبدادی و دیکتاتوری با حاکمیت امنیتی و پلیسی در کشور و بدون نگرانی از یک تهدید خارجی بود.

ب) وضعیت اقتصادی ایران قبل از جنگ

در سال ۱۳۵۷ درآمد نفتی ایران به مراتب بیشتر از عراق بود ولی با پیروزی انقلاب اسلامی تولید و فروش نفت ایران کاهش چشمگیری یافت. ایران از نظر اقتصادی توسط آمریکا و برخی از کشورهای اروپای غربی تحریم شد و قیمت نفت نیز به شدت کاهش یافت.

^۱ برگرفته شده و خلاصه شده از: دفاع مقدس ص ۵۰ و ۵۱.

بلوکه شدن ذخایر ارزی ایران در بانک های آمریکا، تحریم اقتصادی ایران توسط شرکت های غربی، خالی بودن خزانه دولت به دلیل غارت و انتقال دارایی های کشور به خارج از کشور توسط خانواده ی سلطنتی و عمال و وابستگان آن، راه اندازی نشدن بخش هایی از شرکت نفت که توسط کارکنان مبارز آن برای سرنگونی رژیم شاه متوقف شده بود و نیز راکد و غیر فعال بودن صنعت کشور به دلیل اعتصاب های زمان انقلاب و فرار بسیاری از مدیران آن که از وابستگان رژیم سابق بودند و .م. نشانگر وضعیت اقتصادی نابسامانی قبل از شروع جنگ است.^۱

وضعیت اقتصادی عراق قبل از جنگ

عراق بعد از عربستان دومین کشور نفتی خاورمیانه است. این کشور دارای منابع آب فراوانی و محصولات کشاورزی پر رونق مانند خرما می باشد.

با ملی شدن صنعت نفت در عراق در اول ژوئن ۱۹۷۲ م، ظرف تنها چند سال، عواید نفتی عراق ۱۵ برابر شد. این ثروت بی کران بود که توانست قدرت حزب بعث را پایدار سازد و ارتش عراق را توسعه دهد و این کشور را برای جنگ با ایران آماده کند.

در ماه های آغاز جنگ عراق با صادرات حدود ۲/۵ میلیون بشکه در روز، درآمد سرانه نفتی بالاتری نسبت به ایران در اختیار داشت.^۲

^۱ دفاع مقدس با تغییر در برخی عبارات ص ۵۱ و ۵۲

^۲ خلاصه و با تغییر عبارت از همان، ص ۵۷

ج) وضعیت اجتماعی و فرهنگی ایران قبل از جنگ

با پیروزی انقلاب اسلامی وحدت ملی و همدلی بین جامعه با امام خمینی(ره) به وجود آمد. گروهک های کوچک و بزرگ مانند قارچ ایجاد شدند و مطبوعات و دانشگاه ها و محافل فرهنگی را مورد تاخت و تاز قرار دادند.

در چنین شرایطی مردم با اطاعت از رهبری و مشارکت در زمینه های اجتماعی و کمک به یکدیگر وضعیت مناسبی را برای مسئولان کشور به وجود آوردند تا بتوانند با وحدت و یکپارچگی، مشکلات خود را حل کنند.^۱

وضعیت اجتماعی و فرهنگی عراق قبل از جنگ

جمعیت عراق در آستانه جنگ حدود ۱۳ میلیون نفر بود (در حال حاضر در حدود ۲۸ میلیون نفر می باشد). این کشور از ترکیبی از سه قوم عرب، کرد و ترکمن است و در مجموع ۹۶ درصد مردم عراق مسلمان اند و در دوران حاکمیت حزب بعث اقلیت اعراب سنی، بیشتر منافع و منابع مالی و اقتصادی عراق را علاوه بر قدرت اداری و حاکمیت سیاسی در اختیار داشتند.

حاکمیت حزب بعث بر عراق سعی می کرد تا شیعیان در جنوب و کردها در شمال از نظر سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، عقب نگه داشته شوند.

^۱ خلاصه از دفاع مقدس و با تغییر برخی عبارات، ص ۵۲

ترویج قومیت‌گرایی عربی و حزب بعث که مخالف منویات مکتبی و دینی بود در دستور کار حزب بعث، قرار داشت.

سرلشکر عراقی و فیک السامرایی نویسد: «نشریه داخلی حزب بعث عربی سوسیالیستی بود».^۱

در دوران حکومت بعثی صدام در عراق، محدودیت‌های فراوانی جهت ایجاد مزاحمت‌ها برای روحانیون و محاصره اقامتگاه علمای برجسته شیعی که در عتبات به سر می‌بردند وجود داشت.^۲

د) وضعیت نظامی ایران قبل از جنگ

ظرف دو سال قبل از آغاز جنگ، توان نظامی ایران نه تنها توسعه نیافت و تقویت نشد بلکه عملاً به طور مرتب از نظر سیستم فرماندهی و کنترل و پشتیبانی تضعیف شد و کاهش یافت.^۳

با پیروزی انقلاب اسلامی تعدادی از فرماندهان ارتش فراری شدند و یا برخی به علت کشتار مردم در تظاهرات اعدام شدند و تعداد زیادی از امرای ارتش به دلیل وابستگی نظام طاغوت، بازنشسته و یا با روش‌های دیگر از ارتش جدا شدند و استعداد نیروی انسانی ارتش کاهش یافت و سپاه پاسداران هم تازه شکل گرفته بود و از تجهیزات

^۱ ویرانی دروازه شرقی و فیک السامرایی، ص ۲۶

^۲ خلاصه از دفاع مقدس و با تغییر برخی عبارت، ص ۵۷

^۳ دفاع مقدس، ص ۵۳

لازم نظامی در آن زمان برخوردار نبود و نیروی او در درگیرهای کردستان به کار گرفته شده بود و عملاً آمادگی لازم را برای روبرو شدن با ارتش کاملاً مجهز به عراق را نداشت.

وضعیت نظامی عراق قبل از جنگ

از زمان روی کار آمدن حزب بعث، عراق همواره در پی تقویت و توسعه توان نیروهای مسلح خود بود. از این تاریخ، به طور مرتب، به طور مرتب بر کمیت و کیفیت ارتش بعثی عراق افزوده شده در این دوران، عراق با استفاده از پیمان دوستی ۱۵ ساله با شوروی که در سال ۱۳۵۱ ش (۱۹۷۲ م) بین دو کشور به امضاء رسیده بود، تمام نیازمندی های تسلیحاتی، آموزشی، تدارکاتی و سازمان دهی ارتش بعثی را عمدتاً از شوروی تامین می کرد.

این کشور توانست با برخی از دولت های اروپایی مانند فرانسه و ایتالیا نیز قراردادهایی به منظور تامین جنگ افزارها و تجهیزات نظامی منعقد کند.^۱ عمده ترین تامین کنندگان سلاح برای ارتش عراق در دوران جنگ عراق با ایران کشورهای شوروی و فرانسه بودند.

^۱ همان ص ۵۷ و ص ۵۸

ریموند بار، نخست وزیر فرانسه، درباره ی حمایت قاطع کشورش از عراق اظهار داشت: «فرانسه نه تنها از نظر نظامی به عراق کمک می کند، بلکه قراردادهای اقتصادی و فرهنگی نیز با این دو کشور دارد.

علل تجاوز ارتش عراق به جمهوری اسلامی ایران

به طور خلاصه اهداف کلی رژیم بعث در تهاجم علیه جمهوری اسلامی ایران عبارتند از:

۱- جلوگیری از نفوذ و صدور انقلاب اسلامی در عراق.

عراق با داشتن ۶۲ درصد شیعه این احساس خطر را برای رژیم بعثی عراق ایجاد نمود که ممکن است انقلاب اسلامی ایران با ماهیت روشنگرانه ی خود، شیعیان عراق را تشویق به یک انقلاب اسلامی نماید، لذا رژیم بعث عراق تصمیم به حمله به ایران گرفت.

۲- کسب رهبری جهان اسلام و عرب

صدام حسین رئیس جمهور عراق با روحیه ی زیاده طلبی که داشت با توجه به پیدایش خلاء قدرت در منطقه خاورمیانه، همواره در صدد کسب رهبری جهان اسلام و عرب بود.

۳- براندازی نظام نوپای جمهوری اسلامی ایران

آیت الله خامنه ای رئیس جمهور وقت ایران با درک روشن از هدف جنگ در این باره فرمودند: «این جنگ علیه انقلاب اسلامی ایران و به منظور واژگون ساختن نظام انقلابی ایران و از بین بردن انقلاب اسلامی سازماندهی شد.»^۱

در آبان ۱۳۵۹ صدام طی مصاحبه ای گفت:

«ما از تجزیه و انهدام ایران ناراحت نمی شویم...»^۲

طه یاسین رمضان معاون نخست وزیر عراق نیز در مصاحبه با الثوره تاکید کرد:

«این جنگ به خاطر عهد نامه ی ۱۹۷۵ و یا چند صد کیلومتر خاک و یا نصف شط

العرب نیست. این جنگ به خاطر سرنگونی رژیم جمهوری اسلامی است.»^۳

۴- سلطه یافتن بر خلیج فارس

جیمز بیل یکی از کارشناسان مسائل منطقه ی خلیج فارس و خاورمیانه درباره ی دلیل

وقایع جنگ در کتاب خود می نویسد:

« دلیل واقعی جنگ درگیری سیاسی برای دست یافتن به برتری و سلطه یافتن بر خلیج

فارس بود. در این روند عراق امیدوار بود انقلاب اسلامی را در نطفه خفه کند و نابود

^۱ آغاز تا پایان جنگ (سیری در جنگ ایران و عراق) ص ۱۶

^۲ همان، ص ۱۸ به نقل از: نقش ارتش ایران در هشت سال دفاع مقدس، سید یعقوب حسینی، ص ۵۱.

^۳ همان، به نقل از همان ص ۵۲

سازد که این برای کشورهای منطقه نظیر عربستان سعودی و شیخ نشین های خلیج فارس، هدف چندان ناخوشایندی نبود»^۱.

۵- حاکمیت مطلق بر آبراه اروند رود و لغو قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر

صدام امضاء قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر را نشانه ی ضعف خود می دانست و برای اقناع افکار عمومی عراق و جهان عرب، در اولین فرصت مناسب قرارداد را لغو نمود.

۶- تجزیه استان خوزستان و الحاق آن به عراق

منطقه بسیار حاصلخیز خوزستان دارای معادن عظیم نفت و گاز بود و اشغال چنین سرزمینی، هم باعث نفوذ شدید عراق در بازار نفت می شد و هم تصرف جلگه پر آب و سرسبز خوزستان وسعت کشور عراق را افزایش می داد.^۲ باور صدام این بود که اعراب خوزستان در حمله به این استان او را یاری خواهند کرد که این امر محقق نشد.

۷- همسو و موافق بودن کشورهای منطقه با تصمیم صدام در تهاجم به جمهوری اسلامی ایران.

کشورهای منطقه با تصمیم صدام برای حمله به ایران به دلیل احساس خطر مشترک این کشورها از الگو قرار گرفتن جمهوری اسلامی از سوی مردم همسو بودند، زیرا انقلابی که توانسته بود رژیم پادشاهی ۲۵۰۰ ساله را سرنگون کند می توانست خطری

^۱ آغاز و پایان، سیری در جنگ ایران و عراق، ص ۱۶ به نقل از کتاب: عقاب و شیر، جیمز بیل، ترجمه غلامی، مهوش، ص ۴۸۵

^۲ دفاع مقدس، ص ۶۶

جدی برای کشورهای منطقه باشد زیرا حاکمان این کشورها ویژگی های مشترکی با رژیم شاهنشاهی داشتند.^۱

۸- چراغ سبز آمریکا به عراق در مورد تهاجم به جمهوری اسلامی ایران در این رهگذر منافع مختلفی نصیب آمریکا می شد از جمله فشار به ایران در جهت آزادی جاسوسان سفارت آمریکا و نیز امید به گرایش مجدد ایران به سمت آمریکا برای حل مشکلات تجهیزاتی و تسلیحاتی خود در جنگ.^۲

و در صورت پیروزی عراق در جنگ یا جمهوری اسلامی ضعیف خواهد شد و یا به نابودی این رژیم منجر خواهد شد و به جای آن یک دولت طرفدار آمریکا و غرب روی کار خواهد آمد. طارق عزیز در سفر به فرانسه خبر ملاقات صدام به برژینسکی را در اختیار مجله فیگارو قرار داد تا به عنوان اعتراض به سیاست های آمریکا در قبال عراق منتشر شود. گزارش فیگارو چنین است:

«جریان جنگ ایران و عراق در واقع از ژوئن گذشته (تیر ۱۳۵۹) زمانی آغاز شد که برژینسکی به اردن سفر کرد و در مرز دو کشور اردن و عراق با شخص صدام ملاقات کرد و قول داد درباره شط العرب (اروند رود) و احتمالاً برقراری یک جمهوری عربستان در این منطقه مخالفت نخواهد کرد و بالاخره کلیه اقدامات به کشاندن عراق به جنگ علیه ایران منجر شد و پیش بینی ها چنین بود که اگر بغداد پیروز بشود، ایران

^۱ دفاع مقدس، ص ۶۷

^۲ همان

بی ثبات می شود و رژیم جمهوری اسلامی از میان می رود و یک دولت طرفدار غرب
جای آن به قدرت می رسد و در صورتی که عراق با شکست مواجه گردد، آمریکا می
تواند خود را به عنوان حامی و مدافع ایران قلمداد نماید»^۱

^۱ آغاز تا پایان، سیری در جنگ ایران و عراق، ص ۲۲ به نقل از: روزنامه انقلاب اسلامی ۱۳۵۹/۹/۱۷.

بخش چهارم: حوادث آغاز جنگ

عراق از یک سال قبل از تهاجم به جمهوری اسلامی ایران طرح های لازم جهت به ایران را برنامه ریزی نموده بود.

سرلشکر سامرایی در این باره می نویسد: «در این زمینه برنامه ریزی برای جنگ [با ایران] مشکلی وجود نداشت، طرح های لازم با تمام جزئیات، از یک سال گذشت تهیه شده بود و به طور مستمر مرور می شد.»^۱

صدام حسین که پیش از این در برابر اسناد مسلم تاریخی ایران مجبور به پذیرش حاکمیت ایران بر آبراه مشترک مرزی اروندرود بر اساس خط تالوگ شده بود به دلیل برخورداری از خوی جاه طلبی خود در صدد برآمد تا قرارداد الجزایر را که با امضای شخص او صورت گرفته بود نادیده بگیرد و همچنین به منظور تحقق آرزو های قدیمی اش در زمینه ثبت شدن نامش در تاریخ از طریق یک اقدام بزرگ نظامی مایل بود با ایران وارد جنگ شود.^۲

بر همین اساس ارتش بعثی عراق علاوه بر تهاجم هوایی و دریایی، یگان های نیروی زمینی خود را در سه سپاه سازماندهی و در مناطق شمالی، میانی و جنوبی برای اشغال اهداف پیش بینی شده مستقر کرد.^۳

^۱ ویرانی دروازه شرقی، ص ۵۳

^۲ دفاع مقدس، ص ۷۴

^۳ همان

امکانات عراق هنگام حمله به ایران عبارت بود از:

۴۸ یگان سازمان دهی شده در قالب تیپ ها و لشکر های زرهی، مکانیزه و پیاده، برخورداری از پشتیبان ۸۰۰ قبضه توپ ۵۴۰۰ دستگاه تانک و نفر بر ۴۰۰ قبضه توپ ضد هوایی، ۳۶۶ فروند هواپیما و ۴۰۰ فروند هلی کوپتر.^۱

تهاجم گسترده هوایی عراق

در ساعت ۱۲ به وقت بغداد روز ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ نیروی هوایی ارتش بعث عراق با ۱۹۲ فروند هواپیمای جنگنده بمب افکن برای انهدام پایگاه های هوایی، فرودگاه ها و مراکز حساس و حیاتی ایران و حمله هوایی گسترده را آغاز کرد.

هدف از این عملیات هوایی بمباران پایگاه های هوایی تهران، تبریز، دزفول، همدان، بوشهر، شیراز، اصفهان و فرودگاه های کرمانشاه، سنندج و ارومیه بود. ولی با فرا رسیدن شب معلوم شد که نتیجه ی حمله هوایی کاملا ناموفق بوده، همه آسیبی که به ایران وارد شده بود صرفا انهدام یک هواپیمای جنگی و یک هواپیمای مسافربری بود، در حالی که عراق یک فروند هواپیمای بمب افکن سنگین ساخت شوروی از نوع توپولوف شانزده را از دست داد.^۲

^۱ آغاز تا پایان، سیری در جنگ ایران و عراق، ص ۲۸

^۲ دفاع مقدس، ص ۷۴

تهاجم زمینی:

نیروی زمینی ارتش عراق در تاریخ ۱۳۵۹/۶/۳۱ از سه جبهه (شمالی، میانی و جنوبی)

به خاک جمهوری اسلامی ایران تهاجم نظامی اش را آغاز کرد.^۱

الف) جبهه جنوبی:

دو لشکر سه رزمی و ۱۱ پیاده با اضافه دو تیپ نیروی مخصوص از محور شلمچه

برای تصرف خرمشهر و آبادان.

لشکر ۵ مکانیزه از محور کوشک با هدف هجوم به اهواز

لشکر ۹ رزمی از محور چزابه با هدف تصرف بستان و سوسنگرد و پیش روی به

سمت اهواز.

لشکرهای ۱ مکانیزه و ۱۰ زرهی به ترتیب از محور فکه و محور عین خوش به سمت

شوش، دزفول و دهلران.^۲

ب) جبهه میانی:

لشکر ۲ پیاده برای تصرف مهران.

لشکر ۱۲ زرهی برای تصرف سومار و نفت شهر.

^۱ نبرد بیست و ششم، ص ۲۷

^۲ همان

لشکرهای ۴ و ۸ پیاده کوهستانی و لشکر ۶ زرهی برای تصرف قصر شیرین، سرپل
ذهاب و گیلان غرب.^۱

ج) جبهه شمالی:

لشکر ۷ پیاده برای تصرف نوسود و ارتفاعات مرزی مریان.^۲

صدام تصمیم داشت یک روزه خرمشهر و آبادان و سه روزه کل استان خوزستان
و ظرف یک هفته تهران را تصرف کند.^۳

طول خطوط جبهه های جنگ، در کل پنج استان مرزی بیش از هزار و دویست کیلومتر
طولی بود، یعنی از اشنویه در استان آذربایجان غربی شروع و تا دهانه خلیج فارس
ادامه داشت.^۴

مجموعاً ۱۶۳ عملیات طی ۸ سال دفاع مقدس انجام شد: نوزده عملیات بزرگ با به
کارگیری بیش از ده هزار رزمنده در عملیات بود.^۵

کل مساحت جغرافیای مناطق اشغالی توسط دشمن بعثی از کشور ما عمدتاً در همان
سه ماهه اول جنگ صورت گرفت که مجموعاً حدود ۱۵۰۰۰ کیلومتر مربع بود.^۶

عراق همان روزهای اول تجاوز نظامی به کشور جمهوری اسلامی ایران نقشه عراق را
چاپ کرده و استان خوزستان را نیز به کشور عراق الحاق نمود. و حتی اسم بعضی از

^۱ همان

^۲ همان، ص ۲۸

^۳ نبرد بیست و ششم، ص ۲۸

^۴ همان

^۵ همان

^۶ همان، ص ۲۹

شهر های خوزستان را عوض کرده بود. از جمله خوزستان را به نام عربستان و خرمشهر را به محمره و آبادان را به عبادان و اهواز را به الاهواز و سوسنگرد را به خفاجیه نام گذاری کرده بود.^۱

مناطق اشغال شده توسط دشمن

در سپیده دم روز اول مهرماه ۱۳۵۹ ارتش بعث عراق با تهاجم زمینی و عبور از خطوط مرزی ایران شروع به اشغال مناطق ذیل نمود:

در استان کرمانشاه شهرهای مرزی سومار و نفت شهر در روز دوم و قصر شیرین در روز چهارم مهرماه به دست دشمن اشغال شد.

از سوم تا پنجم مهرماه دشمن تلاش کرد شهر پل ذهاب و گیلان غرب را به تصرف خود در آورد، ولی در اثر مقاومت نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران و نیروهای مردمی و بومی موفق به اشغال این دو شهر نشد.

سپاه دوم عراق در روز دوم مهرماه شهر مهران را اشغال نمود و در پیش روی به شهر صالح آباد موفق نشد و زمین گیر شد.

شهر موسیان توسط سپاه سوم عراق در دوازده مهرماه اشغال شد.

^۱ همان

عراق در روز چهارم مهرماه شهر بستان را تصرف کردند. سپس سوسنگرد را تصرف نمود که با عکس العمل شجاعانه رزمندگان اسلام، شهر را تخلیه و به حومه شهر رانده شد.

چهارم مهر دشمن پادگان حمید را اشغال کرد.

خرمشهر بعد از ۳۴ روز نبرد و مقاومت های مردمی، به دست دشمن اشغال شد. در ۱۹ مهر ماه عراق با احداث پل در منطقه ذوالفقاری از رودخانه عبور و از طریق نخلستان ها وارد آبادان شد، ولی عکس العمل نیروهای خودی به خصوص نیروهای بومی و مردمی منطقه در روز نهم آبان موجب شد که عراقی ها با قبول تعدادی کشته، زخمی و اسیر تا چهار کیلومتری شمالی رودخانه بهمن شیر عقب نشینی کنند.

سپاه سوم که ماموریت داشت استان خوزستان را تصرف کند بعد از ۵۶ روز تلاش فقط توانست دو شهر از ۲۶ شهر این استان، شهرهای خرمشهر و بستان را تصرف کند که حدود ۱۲ هزار کیلومتر مربع از مساحت استان خوزستان (کمتر از یک پنجم) در غرب رودخانه های کرخه و کارون را اشغال کند و از دسترسی به ذخایر زیر زمینی محروم ماند و زمین گیر شد.^۱

^۱ برگرفته و خلاصه شده از دفاع مقدس ص ۷۹ تا ۸۲ با دخل و تصرف در عبارات.

علل عدم موفقیت ارتش بعث عراق در تهاجم به جمهوری اسلامی ایران

۱- روحیه دادن حضرت امام خمینی (ره) به مسئولین نظام و مردم در مقابله با دشمن^۱

۲- ناکام ماندن نیروی هوایی ارتش بعث عراق در ایجاد یک وضعیت هوایی

۳- ناکام ماندن دشمن در تصرف اهداف مهم نظامی و عملیاتی زمینی و دفاع شدید

نیروهای مسلح و مردمی جمهوری اسلامی ایران [که به جهت اعتقادات شیعی و

پیروی از مکتب امام حسین (علیه السلام) آماده شهادت و جانفشانی در راه اسلام و

انقلاب و میهن اسلامی شدند] و از شهرهای دزفول، اهواز، آبادان، خرمشهر، گیلان

غرب و سرپل ذهاب به عمل آوردند.

۴- گسترش وسیع و سریع سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران و نیروهای بسیجی.

۵- تغییر رویه ی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران که از مرحله عقب نشینی به

مرحله ی دفاع نیرومند و در نهایت به مرحله هجوم دشمن رسیدند و با عملیات

چریکی، ابتکار عملیات را در اختیار گرفتند. وزیر دفاع ایران «شهید مصطفی چمران»

شخصاً فرماندهی و اداره این گونه عملیات را بر عهده داشت.

۶- مسئولین و روحانیون رده بالای جمهوری اسلامی ایران به همراه مردم داوطلب به

دلایل معنوی در دفاع شرکت نمودند [که باعث افزایش روحیه رزمندگان جمهوری

اسلامی ایران بود].

^۱ حضرت امام خطاب به مسئولین در جماران فرمودند: «دزدی آمده سنگی در خانه شما افکنده است باید با او مقابله کنید.»

۷- نیروهای ارتش و سپاه، قدرت به کارگیری ماهرانه و گسترده سلاح توپخانه را پیدا کردند و دشمن را زیر فشار آتش شدید توپخانه قرار دادند و به انهدام دشمن پرداختند.^۱

۸- تقویت ارتش توسط حضرت امام خمینی (ره) که فرمودند: تضعیف ارتش، تضعیف اسلام است... شما نظامیان، شما ارتشان از ما هستید. شما حافظ استقلال کشور هستید، هر کش با شما مخالفت کند با استقلال کشور و اسلام مخالفت کرده است. و روز ۲۹ فروردین ماه را روز ارتش تبیین فرمودند.

۹- ماهیت دشمن به وسیله ی امام (ره) افشاء شد که صدام به واسطه تحریک آمریکا به ما حمله کرده است و صدام حسین به حسب شرعی کافر است...

۱۰- تشکیل شورای عالی دفاع به منظور هماهنگی نیروهای مسلح و نیروهای مردمی، توسط حضرت امام خمینی (ره).

۱۱- بی اهمیت نشان دادن دشمن توسط حضرت امام (ره).

فرمودند: صدام که قدرتی ندارد، عراق چیزی نیست.^۲ به صدام حسین و امثال او ثابت خواهم کرد که اینها، این اذنان آمریکا قابل ذکر نیستند.^۳

۱۲- امام (ره) عزت و شرف میهن را دفاع در مقابل دشمن دانستند.

^۱ دفاع مقدس، با اضافات و خلاصه نمودن برخی عبارات، ص ۸۲ و ۸۳

^۲ دفاع مقدس، ص ۸۷ از (صحیفه ی امام، ج ۱۳، ص ۲۳۲)

^۳ همان

«جنگ جنگ است و عزت و شرف میهن و دین ما در گرو همین مبارزات است. جوانمردی ارتش و سایر قوای مسلحه مثل سپاه پاسداران و دیگران ما را به یاد جوانمردی های صدر اسلام انداخت»^۱

تکلیف ما این است که از اسلام صیانت کنیم و حفظ کنیم اسلام را. کشته بشویم تکلیف را عمل کرده ایم، بکشیم را هم تکلیف را عمل کرده ایم....دفاع یک امر واجبی است بر همه کس و بر هر کسی که هر مقدار قدرت دارد باید دفاع کند از اسلام.^۲

۱۳- اتکال به خداوند متعال

امام خمینی فرمودند: «من از ملت ایران خواهانم که در هر مسئله ای که پیش می آید قوی باشند، قدرتمند باشند، متکی به خدای تبارک و تعالی باشند و از هیچ چیز باک نداشته باشند ما از آن قدرت های بزرگ نترسیدیم این صدام که قدرتی ندارد، عراق چیزی نیست.

^۱ همان از: (صحیفه ی امام، ج ۱۳، ص ۱۰۰)

^۲ همان از (صحیفه ی امام، ج ۱۳، ص ۵)

واکنش های کشورهای و سازمان بین المللی به تجاوز عراق به ایران

الف) کشورهای منطقه

پس از تهاجم رژیم بعثی عراق به جمهوری اسلامی ایران. دولت های منطقه به ویژه

عربستان، اردن، کویت و مصر حمایت خود را از عراق اعلام کردند.^۱

ملک حسین پادشاه وقت اردن ضمن تماس تلفنی با صدام حسین دستاوردهای ارتش

شجاع عراق را تبریک گفت و حمایت کامل اردن با تمامی امکانات خود از عراق را

اعلام کرد. شورای همکاری حوزه خلیج فارس در کنار صدام حسین علیه ایران صف

آرایی کرد. دبیر کل اتحادیه عرب طی مکالمه تلفنی با دبیر شورای فرماندهی عراق

مواضع عراق و مواضع عربی صدام را مورد ستایش قرار داد.

دبیر کل سازمان کنفرانس اسلامی ضمن ارسال دو تلگراف به صدام و امام خمینی (ره)

خواستار برقراری آتش بس فوری شد.^۲

عربستان سعودی و کویت توافق کردند تا تولید نفت خود را افزایش دهند و این اضافه

تولید را برای عراق به فروش برسانند!^۳

کویت ایرانیان و شیعیان طرفدار انقلاب اسلامی را در آن کشور تحت فشار قرار داد.

اردن بندر عقبه را به منظور تدارک ارتش بعثی عراق در اختیار آن کشور قرار داد و

^۱ دفاع مقدس، ص ۱۴۸ و ۱۴۹ به نقل از (دفاع مقدس لاریجانی، ص ۱۲۵)

^۲ دفاع مقدس ص ۱۴۸ و ۱۴۹ به نقل از ۰ دفاع مقدس لاریجانی، ص ۱۲۵)

^۳ همان ، ص ۱۵۲

جاده ارتباطی اردن به عراق، مهم ترین مسیر تدارکاتی ارتش عراق و نیز صادرات نفت عراق از طریق تانکر های نفتکش شد.^۱

با ادامه جنگ، روابط کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس با دولت عراق گسترده تر شد و این کشورها کمک های مالی فراوانی به دولت عراق کردند و برخی از کشورهای عربی مانند الجزایر در جنگ بی طرف بودند. اکثر کشورهای عربی از عراق پشتیبانی می کردند. برای مثال مصر که کشور فقیری بود با اعزام صدها هزار نفر به عراق، امکان بسیج نیروهای انسانی به جبهه ها را برای عراق فراهم آورد.^۲

از سوی دیگر حافظ اسد رئیس جمهور سوریه طی مصاحبه ای با روزنامه السفیر در ۱۳۵۹/۸/۱۷ جنگ عراق با ایران را محکوم و آن را برای انحراف افکار عمومی اعراب از مبارزه با اسرائیل و به نفع آمریکا ارزیابی کرد. این اقدام سوریه موجب شد تا عراق بلافاصله روابط سیاسی خود را با سوریه قطع کند. لیبی یکی دیگر از کشورهای عربی و آفریقایی بود که از ابتدای جنگ در طرف ایران قرار گرفت و معتقد بود جنگ باید تا سقوط صدام ادامه یابد ولی پس از چند سال دوباره به سمت عراق گرایش پیدا نمود.^۳

^۱ همان، ص ۶۰

^۲ همان

^۳ دفاع مقدس، ص ۶۱

در طول هشت سال دفاع مقدس عراق ۴۲۹۷۸ نفر اسیر نظامی و غیر نظامی از ما گرفتند و ما نیز ۷۱۳۶۳ نفر اسیر از عراق گرفتیم که تماماً نظامی بودند از این تعداد ۱۴۰۰۰ نفر اسیر نظامی با ۱۵ ملیت غیر عراقی بین آن ها قرار داشتند!^۱

۱۲۴ رادیو و تعداد زیادی شبکه تلویزیونی و تعداد کثیری روزنامه و مجله در دنیا به نفع حزب بعث عراق و صدام حسین علیه ایران تبلیغات گسترده ای داشتند.^۲

در طول هشت سال جنگ، کشورهای عربستان، امارات و کویت جمعاً بیش از ۶۰ میلیارد دلار به عراق کمک مالی کردند.^۳

ب) کشورهای فرا منطقه ای

۱- آمریکا

برخی از صاحب نظران معتقدند که تصمیم قطعی به آغاز جنگ از تیر ماه ۱۳۵۹ که برژینسکی مشاور امنیتی رئیس جمهور آمریکا در مرز اردن با صدام حسین ملاقات کرد، اتخاذ گردید. بعضی از سیاستمداران می گویند قدرت های جهان با این جنگ موافق بودند، چون در جهت منافع آن ها بود. آمریکا اعتقاد داشت که درگیز کردن

^۱ نبرد بیست و ششم، ص ۳۲

^۲ همان

^۳ نبرد بیست و ششم، ص ۳۹

ایران با جنگ باعث می شود تا مسئولان کشور در سیاست های خود تجدید نظر کنند.^۱

آنچه مشخص است اینکه هیچ یک از قدرت های جهانی از جمله آمریکا و شوروی مانع از حمله ارتش عراق به ایران نشدند و از ابزار شورای امنیت نیز برای توقف جنگ، استفاده نکردند. آمریکا رژیم عراق را به عنوان آغازگر جنگ محکوم نکرد و در برابر اقدامات غیر قانونی عراق در نقض معاهده ی الجزایر، سکوت اختیار کرد. رفیق السامرای می نویسد: ارزشمند ترین اطلاعاتی که آمریکا در طول جنگ در اختیار عراق قرارداد بر اساس عکس های ماهواره ای بود که از مواضع ایران در طول ۱۲۰۰ کیلومتر جبهه در اختیار عراق قرار گرفت.

در جایی دیگر السامرای می نویسد: من گمان نمی کنم آنقدر که آمریکایی ها در طول هشت سال جنگ به ما کمک کرده اند، به هیچ کشوری حتی به اسرائیل کمک کرده باشند.^۲

آمریکا به بهانه کمک به برنامه کشاورزی عراق طی سال های ۱۹۸۶ تا ۱۹۸۷ (۱۳۶۴ تا ۱۳۶۵ هجری شمسی) مبلغی بالغ بر ۶۰ میلیون دلار به عراق کمک نقدی کرد.

^۱ دفاع مقدس، ص ۶۱ به نقل از: بی پرده با هاشمی رفسنجانی، رحمانی، قدرت الله، ص ۶.

^۲ نبرد بیست و ششم، ص ۳۸

آمریکا در سال ۱۳۶۲ هجری شمسی یک وام ۴۲۵ میلیون دلاری و مجدداً در همان

سال یک وام دیگر به مبلغ ۹۵ میلیون دلار به صدام کمک کرد.^۱

آمریکا در جریان جنگ عراق با ایران، از رژیم بعثی عراق حمایت می کرد و در تلاش

بود تا دو طرف درگیر در جنگ را در کنترل خود داشته باشد. البته آمریکا می خواست

که عراق پیروز و فاتح میدان جنگ باشد ولی نمی خواست که عراق بر منطقه خلیج

فارس مسلط شود.^۲

۲- شوروی. در زمان آغاز جنگ، شوروی گسترده ترین روابط سیاسی و نظامی را با

دولت عراق داشت و عراق را یکی از کشورهای بلوک شرق محسوب می کرد.

با آغاز جنگ، شوروی وقفه ای ۸ ماهه را در ارسال سلاح خود به عراق صورت داد،

زیرا حزب بعث عراق، قبل از آغاز جنگ، سرکوبی حزب کمونیست آن کشور را آغاز

کرده بود و گرایش زیادی به تاکین تجهیزات نظامی از کشورهای اروپایی نشان می

داد.

عمده ترین تامین کنندگان سلاح برای ارتش عراق در دوران جنگ، کشورهای شوروی

و فرانسه بودند. از سوی دیگر به دلیل اشغال افغانستان به دست ارتش سرخ شوروی،

قبل از آغاز جنگ عراق با ایران، شوروی انتظار سکوت ایران در برابر این واقعه را

داشت، ولی ایران به صورت جدی با حمله به افغانستان مخالفت کرد و این موضوع

^۱ همان به نقل از سایت ویکی پدیا

^۲ دفاع مقدس، ص ۶۲

باعث شد تدشوروی به حمایت خود از عراق ادامه دهد تا بدین وسیله بتواند به ایران فشار وارد کند.^۱

کشور شوروی طی هشت سال جنگ ۲۴۳ فروند انواع هواپیمای جنگی پیشرفته به عراق فروخت و کشورهای دیگر از جمله فرانسه نیز موارد متعددی اقدام به فروش و تحویل هواپیمای جنگی به صدام نمود.^۲

۳- رژیم صهیونیستی

در زمان آغاز جنگ، ایران و عراق با رژیم صهیونیستی روابط دیپلماتیک نداشتند. رژیم صهیونیستی نسبت به ایران و عراق نگرانی داشت. ایران را خطر بزرگی برای خود محسوب می کرد و از نزدیکی مردم عراق با ایران نگران بود. جنگ عراق با ایران موجب شد تا مسئله فلسطین در سطح کشورهای عربی و در جهان اولویت خود را از دست بدهد.

۴- فرانسه

فرانسه به طور شفاف و در سطح رسمی موضع خود را از عراق اعلام کرد. این کشور طی سال های ۱۹۷۷ و ۱۹۷۸ دو میلیارد دلار اسلحه به عراق فروخت. چهار ماه پس از آغاز جنگ در فوریه ۱۹۸۱ سخنگوی وزارت خارجه فرانسه اعلام کرد: فرانسه ۶۰

^۱ همان

^۲ نبرد بیست و ششم، ص ۳۹.

فروند میراژ از نوع اف-۱ را در ادامه ی اجرای قرارداد سال ۱۹۷۷ به عراق ارسال داشته است.^۱

ریموند بار، نخست وزیر فرانسه، درباره حمایت قاطع کشورش از عراق اظهار داشت: «فرانسه نه تنها از نظر نظامی به عراق کمک می کند، بلکه قراردادهای اقتصادی و فرهنگی نیز با این کشور دارد.»^۲

روزنامه اومانیت، در مرداد ۱۳۶۹ نوشت:

«طی ده سال گذشته فرانسه یک هزار فروند موشک اگزوست به عراق تحویل داده است.»

کنت آر تیمر من، یکی از محققان آمریکایی می نویسد:

عراق در حملات موشکی به جزیره نفتی خارک ایران از موشک های دور برد فرانسوی به نام (آرما) استفاده می کرد. این موشک ها مثل موشک های هاوگ و پاتریوت، اشعه رادار دشمن را ردیابی می کرد و به سوی مقصدش پیش می رفت. آرما به قدری پیچیده و پیشرفته بود که شرکت سازنده اش (ماترا) هرگز نه عکسی از آن منتشر کرد و نه برد واقعی اش را اعلام کرد.^۳

^۱ همان، ص ۱۵۰

^۲ همان، ص ۱۵۱ به نقل از: بررسی مواضع فرانسه در قبال جنگ تحمیلی، ربیعی، زهرا، ص

^۳ همان، ص ۴۲ به نقل از: سوداگر مرگ ص ۴۱

فرانسه سه میلیارد دلار هلیکوپتر جنگی غزال که به موشک های ضد زره و مجهز به تیر بارهای آتش سریع بود را به عراق فروخت.^۱

فرانسه از سال ۱۹۷۷ تا ۱۹۸۰ میلادی معادل چهار میلیارد دلار اسلحه و مهمات به عراق تحویل داد و از سال ۱۹۸۶ تا ۱۹۸۸ میلادی ۹/۳ میلیارد دلار از جمله هواپیماهای جنگی، هلی کوپتر، تانک های زرهی، توپ، و موشک های هوا به زمین و تجهیزات الکترونیکی به عراق فروخت.^۲

البته این موارد جدای از هواپیماهای میراژ و موشک های اگزوست، هات، میلان هلی کوپترهای سوپر فرسون الوت، گازل و تانک های زرهی MX و توگ های ۱۵۵ میلیمتری خوکار بود.^۳

همان گونه که گذشت شوروی و فرانسه از عمده ترین تامین کنندگان سلاح برای ارتش عراق در دوران جنگ عراق با ایران، بودند.^۴

۵- انگلستان

به طور کلی موضع انگلستان در جنگ عراق با ایران، جانبداری از عراق بود.^۵

^۱ همان.

^۲ نبرد بیست و ششم، ص ۴۳

^۳ همان

^۴ دفاع مقدس، ص ۶۲

^۵ برگرفته شده از دفاع مقدس، ص ۱۵۱

۶- آلمان و ژاپن

مواضع آلمان و ژاپن از عراق در جنگ عراق با ایران، پشتیبانی از عراق بیشتر به صورت اقتصادی بود.

در طول هشت سال جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، آلمان از جمله کشورهای بود که در تجهیزات عراق برای تولید گازهای شیمیایی نقش کلیدی داشت.^۱ با توجه به آمار و اسناد موجود در مجموع تعداد ۳۶ کشور شامل کشورهای منطقه خلیج فارس، بلوک غرب و شرق به عراق در دوران هشت سال دفاع مقدس کمک کردند!^۲

واکنش سازمان بین المللی در جنگ عراق با ایران

هنگامی که نیروهای عراق در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ (۲۲ سپتامبر ۱۹۸۰) تهاجم خویش را به جمهوری اسلامی ایران آغاز کردند هیچ کشوری در شورای امنیت سازمان ملل تحرکی برای توقف آن انجام نداد.^۳

کورت و الدمایم، دبیر کل سازمان ملل، تنها کسی بود که به صدور بیانیه ای مبادرت ورزید. در این بیانیه آمده است: «دبیر کل با نگرانی فزاینده و عمیق تیره شدن روابط ایران و عراق و شدت یافتن اختلافات بین آن ها را مورد توجه قرار داده است. در

^۱ برگرفته شده از همان، ص ۱۴۲

^۲ دفاع مقدس، ص ۱۵۲.

^۳ دفاع مقدس، ص ۱۵۵.

چنین وضع پر از مخاطره اختلاف ممکن است عواقب وخیم و غیر قابل پیش بینی به همراه داشته باشد. دبیر کل از هر دو دولت خواست که نهایت خویشتن داری را به عمل آورند و تا آن جا که می توانند برای رفع اختلافات خود از طریق مذاکره راه حلی پیدا کنند.^۱ دبیر کل در این بیانیه تعمداً و آگاهانه از به کار بردن عبارت «تجاوز مسلحانه» خودداری می کند و از ایران و عراق به طور تساوی سخن به میان آورده و از ایران می خواهد که به علت حمله نظامی عراق در صدد انجام اقدامی تلافی جویانه بر نیاید و از حق ذاتی «دفاع از خود» چشم پوشی کند.^۲

قطعنامه های سازمان ملل: درباره جنگ ایران و عراق مجموعاً ۱۸ قطعنامه و ۱۵ بیانیه در سازمان ملل به تصویب رسید از آن جمله:

قطعنامه ۴۷۹ شورای امنیت سازمان ملل

۶ مهرماه ۱۳۵۹ مطابق با ۲۸ سپتامبر ۱۹۸۰، قطعنامه ۴۷۹ را سازمان ملل صادر نمود، این قطعنامه از ایران و عراق می خواهد از هر گونه کاربرد بیشتر زور به فوریت خودداری کنند و مناقشه ی خود را از راه های مسالمت آمیز و طبق اصول عدالت حقوق بین الملل حل نمایند و از آن ها مصرانه می خواهد هر پیشنهاد مناسب در مورد میانجی گری، سازش یا توسل به نهادهای منطقه ای یا دیگر راه هایی مسالمت آمیز بنا

^۱ همان، ص ۱۵۶ به نقل از: نقش سازمان ملل در جنگ ایران و عراق، پارسا دوست، منوچهر، ص ۱۷

^۲ همان

به انتخاب خود را که اجرای تعهداتشان بر اساس منشور ملل متحد تسهیل کند، پذیرند و از کلیه کشورهای دیگر می خواهد حداکثر خویشتن داری را مبذول دارند. و از هر اقدامی که ممکن است به افزایش و گسترش بیشتر برخورد منجر شود خودداری کنند.^۱ در قطعنامه ۴۷۹ سخنی از نقض تمامیت ارضی ایران نشد. و پیشنهاد آتش بس هم نداده و از نیروهای اشغالگر هم نخواستند خاک طرف دیگر را ترک کنند.^۲

عراق این قطعنامه را بلافاصله پذیرفت ولی ایران اعلام کرد تا زمانی که نیروهای ارتش بعثی عراق در داخل خاک ایران هستند، قطعنامه ۴۷۹ قابل قبول نیست.^۳

قطعنامه شماره ۵۱۴ در ۲۱ تیرماه ۱۳۶۰ مصادف با ۱۲ ژوئیه ۱۹۸۱. پس از ۲۱ ماه و نیم سکوت شورای امنیت و پس از آزادسازی مناطق اشغالی و فتح خرمشهر این قطعنامه صادر شد و از دو طرف خواستار آتش بس و قطع عملیات نظامی و بازگشت طرفین به مرزهای بین المللی شده بود.

قطعنامه بعدی هم بعد از عملیات های موفق ایران، تصویب می شد و همگی ناقص بود و سخنی از تبیه متجاوز و یا پرداخت غرامت متجاوز و .. را در بر نداشت مثل قطعنامه های ۵۲۲، ۵۴۰، ۵۸۲، ۵۸۸، ۵۹۸ و ...

^۱ دفاع مقدس، ص ۱۵۶

^۲ همان ص ۱۵۷

^۳ همان به نقل از: بررسی ابعاد حقوقی جنگ ایران و عراق، سید آقایی، سید داوود، ص ۱۱۸.

قطعنامه ۵۹۸

در ۲۹ تیر ماه ۱۳۶۶ برابر با ۲۰ ژوئیه ۱۹۸۷ پس از عملیات مهم کربلای ۵ در منطقه شلمچه و شرق بصره و سقوط هواپیمای مسافربری ایران توسط ناو آمریکا در خلیج فارس به اتفاق آراء به تصویب رسید. در این قطعنامه برای اولین بار از جنگ ایران و عراق با عنوان «مخاصمه» و «منازعه» بین ایران و عراق استفاده شد و این قطعنامه تا حدودی نسبت به قطعنامه های قبلی خواسته های ایران را بیشتر برآورده می کرد، که بعداً به محتوای آن خواهیم پرداخت.

تشریح عملیات های بزرگ جمهوری اسلامی ایران

ثامن الائمه، طریق القدس، فتح المبین، بیت المقدس، والفجر ۸ (فاو) و کربلای پنج.

در طول هشت سال دفاع مقدس ۹۵ عملیات نیروهای رزمنده ی جمهوری اسلامی

ایران بر علیه دشمنان متجاوز بعثی عراق انجام دادند که اولین آن ها عملیات امام

مهدی (عج) ۵۹/۱۲/۲۶ در غرب سوسنگرد بود که به انهدام یک گردان تانک و یک

گردان مکانیزه با ۱۰۰ کشته و ۱۶۸ اسیر از دشمن منجر گردید نیروهای عمل کننده در

این عملیاتف سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با پشتیبانی آتش توپخانه ارتش جمهوری

اسلامی ایران بود.^۱

و آخرین عملیات که ۹۵ عملیات بود مرصاد مورخه ی ۶۷/۵/۵ با رمز یا علی (علیه

السلام) در مقابله با حرکت مذبحخانه‌ی منافقین و مزدوران عراقی در غرب کشور

(شهرهای اسلام آباد، کرب و گردنه ی حسن آباد) بود که تجهیزات منهدم شده

از دشمن بیش از ۱۲۰ دستکاه تانک، ۴۰۰ نفربر- ۹۰ قبضه ی خمپاره انداز ۸۰۰

میلیمتری، ۱۵۰ قبضه خمپاره انداز ۶۰ میلیمتری و ۳۰ قبضه توپ ۱۰۶ میلیمتری.

یگان های منهدم شده ی دشمن: بیش از ۲۰ تیپ مشترک منافقین و نیروهای عراقی.

تعداد کشته و زخمی های دشمن: بیش از ۴۸۰۰ نفر کشته و هزاران نفر زخمی.

^۱ استفاده از: کارنامه عملیات سپاهین اسلام در هشت سال دفاع مقدس، ص ۷

در بین این ۹۵ عملیات تعدادی از عملیات ها بزرگ و مهم بودند که منجر به آزاد سازی مناطق اشغالی کشور شدند که از آن جمله:

۱- عملیات ثامن الائمه (رفع حصر آبادان)

سردار سرلشگر فرمانده سپاه آزمان، محسن رضایی می گوید:

«عملیات ثامن الائمه (علیه السلام) نقطه عطف است و به عنوان مبدأ و آغاز استراتژی مرحله دوم جنگ است و یکی از نقاط اعتماد به نفس در استراتژی مرحله دوم عملیات ثامن الائمه بود که حلقه و واسط و مبداء تحول بوده.^۱

امام فرمودند: «حصر آبادان باید شکسته شود» از مدت ها پیش شکسته شدن حصر آبادان با تاکید حضرت امام مورد نظر طراحان جنگ و فرماندهان سپاه بود، لیکن کارشکنی بنی صدر ماع از تحقق آن می گردید. پس از برکناری بنی صدر از فرماندهی کل نیروهای مسلح در ۱۳۶۰/۳/۲۱، زمینه عملی شدن این طرح با نام (عملیات ثامن الائمه) به وجود آمد و در تاریخ ۱۳۶۰/۷/۵ اجرا شد. بیدن ترتیب اولین همکاری سپاه و ارتش در این عملیات تحقق یافت.^۲

عملیات ثامن الائمه با رمز «نصر من الله و فتح قریب» به منظور رفع حصر آبادان به اجرا درآمد.

^۱ تجزیه و تحلیل جنگ ایران و عراق، جنگ بازیابی ثبات، ص ۱۵۰.

^۲ خونین شهر تا خرمشهر، سیری در جنگ ایران و عراق، ج ۱، ص ۷۱، و دفاع مقدس ص

مدت عملیات: ۲ روز طی یک مرحله

مناطق آزاد شده در عملیات ثامن الائمه:

۱. جاده آسفالت ماهشهر- آبادان و جاده ی اهواز- آبادان
 ۲. کارخانه قایق سازی
 ۳. تصرف و انهدام ۳ پل مواصلاتی دشمن بر روی کارخانه کارون.
 ۴. پاکسازی ۱۵۰ کیلومتر مربع از خاک خوزستان از لوث وجود دشمن.^۱
- در این عملیات از ارتش، لشکر ۷۷ ثامن الائمه با ۸ گردان پیاده و ۷ گردان توپخانه و از سپاه نیز در مجموع ۱۲ گردان پیاده شرکت داشتند.^۲

تجهیزات منهدم شده ی دشمن

۱. حدود ۹۰ دستکاه تانک و نفربر
۲. حدود ۱۰۰ دستگاه خودرو
۳. چندین انبار مهمات
۴. ۲ پل پی، ام، چی

^۱ کارنامه عملیات سپاه اسلام در هشت سال دفاع مقدس، ص ۱۵

^۲ دفاع مقدس، ص ۱۰۷

یگان های منهدم شده ی دشمن:

- انهدام لشکر ۳ زرهی شامل تیپ ۸ مکانیزه، تیپ ۶ زرهی و ۲ تیپ دیگر تحت

امر این لشکر

تعداد کشته و زخمی ای دشمن: بیش از ۲۰۰۰ نفر

تعداد اسراء: ۱۸۰۰ نفر

غنائم:

۱. ۶۰ دستگاه تانک و نفربر

۲. ۱۵۰ دستگاه خودرو

۳. ۳۰ دستگاه بولدوزر

۴. ۵ قبضه توپ ۱۵۲ میلی متری

۵. ۲ قبضه کاتیوت

۶. تعدادی تفنگ ۱۰۶ میلیمتری و سلاح ای سبک و سنگین و مقدار زیادی

مهمات و سلاح های انفرادی.^۱

با خبر پیروزی رزمندگان اسلام در شکست حصر آبادان، امام خمینی (ره) طی پیامی

در پاسخ به نامه ی فرماندهان ارتش و سپاه، ضمن تبریک به رزمندگان و فرماندهان

^۱ کارنامه عملیات سپاهسان اسلام در هشت سال دفاع مقدست، ص ۱۶.

این عملیات و تقدیر از آنان را «پیروزی بزرگ» نامیدند... این عملیات جزو عملیات های کاملاً موفق و نسبتاً گسترده به حساب می آید.^۱

۲- عملیات طریق القدس (آزادسازی شهر بستان)

عملیات طریق القدس، دو ماه پس از عملیات ثامن الائمه طراحی شد و در تاریخ ۱۳۶۰/۹/۸ به اجرا درآمد، از ویژگی های مهم این عملیات عبارت بودند از:

۱- افزایش وسعت منطقه عملیات.

۲- گسترش اهداف عملیاتی: رسیدن به مرزهای بین المللی، قطع ارتباط بخش شمالی دشمن با جنوبی آن، آزاد سازی شهر مرزی بستان و ...

۳- افزایش ظرفیت سازماندهی نیروهای مردمی.

۴- اتخاذ تاکتیک ویژه: مثل طراحی عبور از رمل.^۲

مشخصات عملیات طریق القدس

رمز عملیات: یا حسین (علیه السلام)

هدف عملیات: آزاد سازی شهر بستان و تامین مرز و دسترسی به هورالهوریزه

منطقه عملیاتی: منطقه عمومی شهرستان سوسنگرد و منطقه عمومی بستان

تاریخ شروع عملیات: ۱۳۶۰/۹/۸

^۱ برگرفته از: دفاع مقدس، ص ۱۰۹

^۲ خونین شهر تا خرمشهر، ص ۷۴

مدت عملیات: ۱۴ روز^۱

نیروهای اقدام کننده

۳ تیپ از سپاه با ۳ تیپ از ارتش

هدف عملیات طریق القدس

۱- آزاد سازی شهر بستان

۲- آزاد سازی ۷۰ روستایی بین سوسنگرد تا بستان و اطراف منطقه چزابه

۳- رسیدن به بخشی از مرز بین المللی.^۲

نتایج عملیات

مناطق و تاسیسات آزاد شده

۱- آزاد سازی بستان

۲- قطع ارتباط بین نیروهای دشمن در شمال غربی و جنوب غربی خوزستان (جاده

فکه-جفیر).

۳- آزاد سازی ۷۰ روستایی منطقه و ۵ پاسگاه مرزی

۴- تصرف و تامین تنگه چزابه.

^۱ کارنامه عملیات سپاهیان اسلان در هشت سال دفاع مقدس، ص ۱۷.

^۲ دفاع مقدس، ص ۱۰۹

۵- رسیدن به بخشی از مرزهای بین المللی و دسترسی به هورالهوریه.

۶- پاکسازی ۸۰۰ کیلومتر مربع از لوث وجود دشمن.

تجهیزات منهدم شده ی دشمن

۱- ۱۸۰ دستگاه تانک و نفربر

۲- ۲۰۰ دستگاه خودرو

۳- ۱۳ فروند هواپیما

۴- ۴ فروند هلیکوپتر

یگان های منهدم شده ی دشمن:

۱- ۴۵ گردان و گروهان از ۱۲ تیپ و نیروهای کماندویی لشکر ۵ مکانیزه

تعداد کشته و زخمی های دشمن: بیش از ۳۵۰۰ نفر

تعداد اسراء: ۵۴۶ نفر

غنائم عملیات طریق القدس

۱- ۱۰۰ دستگاه تانک

۲- ۱۵۰ دستگاه بولدوزر و ماشین آلات مهندسی.

۳- ۱۹ قبضه توپ ۱۵۲ میلی متری.

۴- ۷۰ دستگاه نفربر.

۵- ۷۰ قبضه ضد هوایی.

۶- مقدار بسیار زیادی از انواع سلاح و مهمات.

۷- ۲ قبضه شلیکا همراه با خودرو مربوطه.

۸- ۲۵۰ دستگاه خودرو^۱

آزاد شدن شهر بستان

در ادامه عملیات رزمندگان تیپ ۱۴ امام حسین (علیه السلام) [به فرماندهی شهید سرلشکر حاج حسین خرازی(ره)] به سرعت خود را به شهر بستان رساندند و این شهر اشغال شده را پس از ۴۲۷ روز اسارت، از چنگال ارتش متجاوز دشمن آزاد کردند.^۲

صدام قبل از آزادی بستان توسط رزمندگان اسلام، به لحاظ اطمینان به قدرت ارتش عراق و ارتقاء روحی برای عراقی ها، کلید بغداد را در مقابل آزاد سازی بستان به این وعده داده بود ولی بعد از انجام موفق عملیات و آزاد سازی بستان توسط رزمندگان اسلام، صدام اعلام کرد اصلا بستان در اشغال و تصرف ارتش عراق نبوده است.^۳

^۱ کارنامه عملیات سپاهیان اسلام در هشت سال دفاع مقدس، ص ۱۸.

^۲ دفاع مقدس، ص ۱۱۰

^۳ نبرد بیست و ششم، ص ۱۰۴.

پیامدهای عملیات طریق القدس:

انجام موفقیت آمیز عملیات طریق القدس موجب شد تا مسئولان کشور پیام تبریکی به مناسبت پیروزی انقلاب رزمندگان اسلام برای حضرت امام خمینی (ره) ارسال کنند. ایشان در پیامی در تاریخ ۸ آذر ۱۳۶۰، این عملیات را عملیات «فتح الفتوح» نامیدند. این عملیات پیامدهای زیادی نیز در بر داشت، از جمله، تجربه موفقیت آمیز مشارکت گسترده مردم را نشان داد.^۱

امام خمینی (ره) فرمودند: «شما می بینید که در هر جایی که سپاه پاسداران و ارتش و سایر قوای مصلح با هم می شوند، پیروزی عظیم نازل می شود.^۲

عملیات فتح المبین (آزاد سازی دشت عباس و جنوب غربی کشور)

رمز عملیات: یا زهرا(س)

هدف عملیات: تصرف ارتفاعات منطقه به منظور آزادی بخشى وسعى از جنوب غربى

کشور

منطقه عملیاتی: غرب و دزفول و شوش - منطقه غربی وردخانه کرخه

^۱ دفاع مقدس، ص ۱۱۱.

^۲ تجزیه و تحلیل جنگ ایران و عراق ۲، ص ۱۸۸

تاریخ شروع عملیات: ۶۱/۱/۱

مدت عملیات: ۱۰ روز طی سه مرحله

وسعت منطقه عملیاتی: ۲۵۰۰ کیلومتر مربع^۱

نیروهای عمل کننده:

۱۲ تیپ از ارتش و حدود ۱۲ تیپ از سپاه پاسداران انقلاب اسلامی^۲

مناطق و تاسیسات آزاد شده:

- ۱- جاده دهلران، دشت عباس، عین خوش و مناطق دشت چنانه و زمین های سرخه.
- ۲- مناطق شمال غربی خوزستان از جمله رقابیه، ارتفاعات ۳۵۰ و ۲۰۲.
- ۳- خارج شدن شهرهای اندیمشک، اهواز، دزفول، شوش و صدها روستا از زیر آتش دشمن.
- ۴- دستیابی به چاه های نفت ابوغریب در ارتفاعات تینه.
- ۵- تصرف و تامین ۵ پاسگاه مرزی.

تجهیزات منهدم شده ی دشمن:

- ۱- ۱۸ فروند هواپیما.

^۱ کارنامه عملیات سپاهیان اسلام در هشت سال دفاع مقدس، ص ۲۳

^۲ دفاع مقدس، ص ۱۱۱

۲- ۳ فروند هلیکوپتر.

۳- ۳۶۱ دستگاه انواع تانک و نفر بر زرهی.

۴- صدها دستگاه خودرو نظامی.

۵- مقدار قابل توجهی از انواع سلاح های سبک و نیمه سنگین.

یگان های منهدم شده ی دشمن:

۱- لشکر ۱۰ زرهی.

۲- لشکر ۱ مکانیزه.

تعداد کشته و زخمی های دشمن: بیش از ۲۵۰۰۰ نفر.

تعداد اسراء: ۱۵۰۰۰ نفر

غنایم عملیات فتح المبین:

۱- ۱۵۰ دستگاه تانک.

۲- ۱۷۰ دستگاه نفربر.

۳- ۵۰۰ دستگاه خودرو.

۴- ۱۶۵ قبضه توپ ۱۸۲، ۱۳۰، ۱۵۲ میلیمتری.

۵- مقدار زیادی سلاح سبک و نیمه سنگین

۶- مقدار قابل توجهی از انواع مهمات.

۷- یک رسد کامل موشک سام ۶ به همراه ۳ فروند موشک.^۱

ویژگی های عملیات فتح المبین:

۱- افزایش حضور نیروهای مردمی در این عملیات.

۲- گسترش همکاری ارتش و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.

۳- تجارب مناسب نظامی بر پایه ی تاکتیک های جدید.^۲

«ویلیام اف هیکمن»، از نیروهای دریایی آمریکا و عضو هیئت مدیره فدرال برنامه

مطالعات خارجی می گوید:

«پیروزی های ایران نشان دهنده ی تجدید قوای نیروی مسلح، نیروی انسانی بیشتر و

هماهنگی بهتری بین ارتش و سپاه پاسداران انقلاب بود»^۳

افرایم کارش، از کارشناسان نظامی می نویسد:

«عملیات فتح المبین، خفت بارترین شکست را از آغاز جنگ تا کنون نصیب عراق

نمود. این تهاجم، به عقب نشینی عراق در سراسر خط جبهه، در طول مرز ایران و

عراق و نابودی سه لشکر عراق منجر شد»^۴

^۱ کارنامه عملیات سپاهیان اسلام در هشت سال دفاع مقدس، ص ۲۴.

^۲ خونین شهر تا خرمشهر، ص ۸۱.

^۳ همان

^۴ همان

امام خمینی در تاریخ ۱۳۶۱/۱/۲ در رابطه با عملیات فتح المبین پیامی دادند که در قسمت هایی از آن چنین آمده است:

«مبارک باد بر شما عزیزان افتخار آفرین، پیروزی بزرگی را که با یاری ملائکه الله و نصرت ملکوت اعلیٰ نصیب اسلام و کشور عزیز ایران - کشور بقیه الله الاعظم - ارواحنا له الفداء - نمودید.

آفرین بر ما که میهن خود را بر بال ملائکه الله نشانید... اینجانب از دور دست و بازوی قدرتمند شما را که دست خداوند بالای آن است می بوسم و بر این بوسه افتخار می کنم.^۱

عملیات بیت المقدس (آزاد سازی خرمشهر)

رمز عملیات: یا علی ابن ابیطالب (علیه السلام)

هدف عملیات: آزاد سازی خرمشهر، پادگان حمید، هویزه، جُفیر و حسینیه.

منطقه عملیاتی: غرب کارون، جنوب غربی اهواز و شمال خرمشهر.

تاریخ شروع عملیات: بامداد ۱۳۶۱/۲/۱۰

وسعت عملیات: ۶۰۰۰ کیلومتر مربع

نیروهای عمل کننده: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و ارتش جمهوری اسلامی ایران.

^۱ دفاع مقدس، ص ۱۱۳ به نقل از: صحیفه ی امام، ج ۱۶، ص ۱۴۳.

نتایج عملیات

- ۱- آزاد سازی شهر بندری خرمشهر و شهر هویزه و پادگان حمید.
- ۲- جاده ی مهم و تدارکاتی اهواز- خرمشهر- کرخه ی نور.
- ۳- جاده ی سوسنگرد- هویزه.
- ۴- خارج شدن بخش وسیعی از جنوب میهن اسلامی از زیر آتش دشمن.
- ۵- تصرف و تامین ۸ پاسگاه مرزی.

تجهیزات منهدم شده ی دشمن در عملیات بیت المقدس:

- ۱- تانک و نفربر، ۲۸۵ دستگاه.
- ۲- انبار مهمات، دهها مورد.
- ۳- هواپیما، ۴۰ فروند.
- ۴- هلیکوپتر، ۲ فروند.
- ۵- لودر و ماشین آلات مهندسی، چندین دستگاه.
- ۶- خودرو، ۵۰۰ دستگاه.
- ۷- توپ سبک و سنگین، دهها قبضه.
- ۸- تیربار و سلاح های سبک و سنگین، مقدار زیاد.

یگان های منهدم شده ی دشمن:

- ۱- تیپ ۱۲ زرهی و ۸ مکانیزه از لشکر ۳.
- ۲- تیپ ۶۰۶ پیاده، تیپ ۲۴ مکانیزه، تیپ ۴۱۷، تیپ ۴۲۶، تیپ ۵۱، تیپ ۳۴ زرمی، تیپ ۲۷ مکانیزه تیپ های ۶ و ۱۲ زرهی از لشکر ۲.
- ۳- تیپ ۲ و ۶ پیاده، تیپ ۹۰ پیاده، تیپ ۴۸ پیاده، تیپ ۱۰ زرهی، تیپ ۴۶ مکانیزه، تیپ ۳۷ زرهی از لشکر ۱۲.
- ۴- تیپ های ۸ و ۹ و ۱۰ گارد مرزی، تیپ ۳۳ نیروی مخصوص، تیپ ۲۳۸ گارد مرزی، تیپ ۱۴ زرهی، گردان تانک المنصور و یک گردان شناسایی، تیپ ۲۴۳ توپخانه ستاد کل ارتش عراق.

تعداد کشته و زخمی های دشمن: ۱۶۵۰۰ نفر.

تعداد اسراء: ۱۹۰۰۰ نفر.

غنائم عملیات بیت المقدس:

- ۱- تانک و نفربر، ۱۰۵ دستگاه.
- ۲- انبار مهمات، دهها عدد.
- ۳- انواع مین، ۹۵۰۰ عدد.
- ۴- خودرو سبک و سنگین، صدها دستگاه.

۵- جیب حامل توپ ۱۰۶ میلیمتری، ۳۰ دستگاه.

۶- لودر و بولدوزر و ماشین آلات مهندسی، تعداد زیاد.

۷- توپ ۱۳۰ میلیمتری، ۱۸ قبضه.

۸- سلاح انفرادی، هزاران قبضه.^۱

آرایش دشمن در منطقه عملیات بیت المقدس

آرایش دشمن در منطقه، تحت دو عنوان آرایش «آرایش عمومی در کل منطقه» و «تدابیر پدافندی ویژه در داخل خرمشهر» قابل بررسی می باشد.

آرایش عمومی دشمن، به شکل هلال و متکی به عوارض طبیعی منطقه بود، بدین ترتیب که از شمال و شرق رودخانه کرخه و هورالهویزه محدود می شد. اقدامات مهندسی بسیار گسترده ای که دشمن در جنوب رودخانه کرخه کور، پس از عملیات فتح المبین انجام داد. نشان دهنده ی این است که عملیات رزمندگان اسلام علیه خود را صرفاً در همین منطقه از شمال به جنوب پیش بینی می کرد زیرا در این محور، علاوه بر عامل مهمی چون جاده اهواز-خرمشهر، داشتن عقبه ای چون شهر اهواز از امتیازاتی بود که رزمندگان اسلام در سایر محورها فاقد آن بودند.

^۱ کارنامه عملیات سپاهیان اسلام در هشت سال دفاع مقدس، ص ۲۵ و ص ۲۶

منطقه جفیر نیز به مثابه مرکزیت قوای دشمن در غرب کارون بود، به علت فاصله اندک تا خط پدافندی کرخه کور، به سهولت می توانست با یک خیز بلند در دسترس رزمندگان اسلام قرار گیرد. بدین علت دشمن برای حفظ آن نیز تدابیر پدافندی خاصی را اتخاذ کرده بود. عواملی نظیر وجود منطقه آبگرفته در جنوب اهواز و ... مقابل خرمشهر را از طرف رودخانه، کاملاً از لحاظ پدافندی تقویت کرد تا عبور رزمندگان اسلام از آن رود به داخل خرمشهر ممانعت به عمل آورد... تخریب منازل مسکونی خرمشهر و ایجاد استحکامات در داخل شهر و مین گذاری به منظور ممانعت از ورود نیروهای اسلام به داخل شهر از شمال و شرق- برای مقابله با هلی برد نیروهای اسلام و اجتناب از جنگ شهری، دشمن تلاش های مهندسی ویژه ای را انجام داد. ارتش عراق در نظر داشت با ایجاد استحکامات و میدان های دید و تیر عالی و میدان های مین و سایر موانع، خرمشهر را به دژی مستحکم و غیر قابل نفوذ تبدیل نموده و به هر نحوه ممکن از باز پس گیری آن جلوگیری کند.^۱

^۱ خونین شهر تا خرمشهر، ص ۱۰۱ و ص ۱۰۲

ویژگی های عملیات بیت المقدس

۱- فقدان عارضه و ناهمواری در زمین منطقه:

مشکلات فزاینده ای را فراروی رزمندگان اسلام داشت و مانور زرهی دشمن را به همراه داشت.

۲- افزایش وسعت منطقه:

منطقه عملیاتی بیت المقدس از نظر وسعت تقریباً سه برابر منطقه عملیاتی فتح المبین بود.

۳- بهره گیری دشمن از موانع طبیعی در ایجاد استحکامات:

عملا رزمندگان اسلام را برای رخنه به مواضع دشمن، در وضعیت دشوار قرار می داد.

۴- سرعت عمل رزمندگان اسلام در کسب آمادگی لازم:

زمان آمادگی رزمندگان جهت این عملیات ۴۰ روز بود که این موضوع یکی از عوامل موثر در غافلگیری دشمن محسوب می شد.

۵- عملیات عبور از رودخانه:

طراحی عملیات عبور از رودخانه کارون یکی از ویژگی های این عملیات به شمار می آید^۱ بر اساس طرحمانور پیش بینی شده، می بایستی دو سوم کل نیروهای برآورد شده برای عملیات، از رودخانه آرام و عریض کارون عبور می کردند. این یک خطر پذیری

^۱ برگرفته و خلاصه شده از همان، ص ۱۰۵ و ص ۱۰۶

بزرگ برای تصمیم گیرندگان بود ولی در عین حال یک نوآوری و یک ابتکار عمل مهم و تعیین کننده بود.

اهمیت عملیات بیت المقدس و آزاد سازی خرمشهر

پیروزی های عملیات بیت المقدس و آزاد سازی خرمشهر، احتمال پیروزی صدام در جنگ تحمیلی منتفی شد و جمهوری اسلامی ایران در خصوص مسائل مربوط به جنگ در موضع قدرت قرار گرفت. در محافل بین المللی این مسئله مطرح بود که پیروزی ایران در جنگ با عراق به نفع آمریکا و متحدین وی از جمله عربستان نخواهد بود.^۱

دلایل پیروزی عملیات بیت المقدس

- ۱- رهبری و مدیریت مدبرانه ی حضرت امام خمینی
- ۲- طرح ریزی اصولی عملیات و تصمیم گیری منطقی فرماندهان مشترک ارتش و سپاه.
- ۳- ایمان و انگیزه رزمندگان اسلام.
- ۴- ابتکار و نوآوری در تاکتیک و انجام عملیات های شبانه.

^۱ دفاع مقدس، ص ۱۱۹

- ۵- ترکیب تدبر و عقلانیت با روحیه ی شهادت طلبی.
- ۶- افزایش همکاری و همدلی بین ارتش و سپاه.
- ۷- انسجام و وحدت ملی در کشور پس از فرار بنی صدر.
- ۸- استفاده بهینه از ظرفیت ها و منابع ملی.
- ۹- شناسایی و کسب اطلاعات دقیق از دشمن.
- ۱۰- استفاده گسترده تر از ظرفیت داوطلبان بسیجی و مردمی.
- ۱۱- به کارگیری تجربه عملیات قبلی.^۱

نگاه حضرت امام به فتح خرمشهر:

این پیروزی را از جانب خدا دانستند و فرمودند: «... فرزندان اسلام و قوای سلحشور مسلح که دست قدرت حق از آستین آنان بیرون آمد و کشور بقیه الله الاعظم را از جنگ گرگان آدم خوار که آلت هایی در دست ابر قدرتان خصوصاً آمریکای جهان خوارند، بیرون آورد...»^۲

^۱ همان، ص ۱۱۹ و ص ۱۲۰

^۲ همان، ص ۱۱۷

ارتباط روحی و معنوی:

صبح روز سوم خرداد ۱۳۶۱ روز فتح خرمشهر، وقتی سردار سرلشکر شهید حاج احمد کاظمی فرمانده لشکر نجف اشرف در آن زمان، مشاهده می کند عراقی ها، هزار هزار در حال تسلیم شدن هستند، پشت بی سیم با قرارگاه کربلا به سردار رشید می گوید: «خدا خرمشهر را آزاد کرد» جالب این است که وقتی خبر آزادی خرمشهر به حضورت امام خمینی (ره) داده می شود، ایشان می فرماید: «خرمشهر را خدا آزاد کرد».

نتیجه این دو جمله نشان گر این است که تا چه اندازه بین سربازو فرمانده، ارتباط روحی و معنوی وجود دارد که هر دو دست خدا را در آزاد سازی خرمشهر می بینند!!!^۱

^۱ راوی سرهنگ محمدی، منوچهر، مسئول اداره حفظ آثار و ارزش های دفاع مقدس سپاه صاحب الزمان (عج) ، اصفهان.

بخش ششم

ادامه عملیات های بزرگ

عملیات والفجر ۸ (فاو)

رمز عملیات: یا زهرا ۰ سلام الله علیهما

هدف عملیات: تامین و تصرف شبه جزیره فاو و کوتاه کردن دست رژیم عراق از آب

های خلیج فارس.

منطقه عملیاتی: فاو

تاریخ شروع عملیات: ساعت ۲۲ - ۱۳۶۴/۱۱/۲۰

مدت عملیات: ۷۸ روز

وسعت منطقه عملیات: ۸۰۰ کیلومتر مربع

نیروی عمل کننده: نیروی زمینی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی^۱ و ارتش^۲

مناطق و تاسیسات آزاد شده:

۱- شهر بندری فاو.

۲- اسکله فاو و تاسیسات نفتی شمال و غرب شهر فاو شامل ۶۰ مخزن عظیم نفتی و

لوله انتقال و اسکله قشله و راس البیشه.

^۱ کارنامه عملیات سپاهیان اسلام در هشت سال دفاع مقدس، ص ۶۹

^۲ دفاع مقدس، ص ۱۲۷.

۳- کارخانه ی تصفیه و بسته بندی نمک.

۴- پایگاه های نیروی دریایی عراق و ۳ سکوی پرتاب موشک سطح به دریا.

۵- مرکز پشتیبانی نیروی دریایی عراق شامل رادارهای هدایت کننده در استراق سمع^۱

تجهیزات منهدم شده ی دشمن

۱- هواپیما، ۷۴ فروند.

۲- ناوچه جنگی، ۷ فروند.

۳- تانک و نفربر، ۶۰۰ دستگاه.

۴- انواع توپ، ۱۵۰ قبضه.

۵- قایق، دهها فروند.

۶- خودرو نظامی، ۵۰۰ دستگاه.

۷- ناوچه جنگی، سه ناوچه.^۲

یگان های منهدم شده ی دشمن:

۱- انهدام کامل لشکر ۲۶ پیاده تقویت شده.

۲- انهدام گارد صدام و تیپ یک گارد ریاست جمهوری.

^۱ کارنامه عملیات سپاهیان اسلام در هشت سال دفاع مقدس، ص ۶۹.

^۲ همان، با تغییر عبارت در نگارش.

- ۳- انهدام کامل تیپ ۷۰۴.
- ۴- یک تیپ زرهی.
- ۵- یک تیپ پیاده.
- ۶- ۶ گردان پیاده. از لشکر ۱۹.
- ۷- یک گردان مکانیزه از لشکر ۱۹.
- ۸- دو گردان مستقل، از تیپ ۶۰۱.
- ۹- یک گردان از تیپ ۴۱۲.
- ۱۰- گروهان دفاع از الوامیت.
- ۱۱- ده واحد جیش الشعبی.
- ۱۲- گروهان دفاع ساحلی.
- ۱۳- دو گروهان مستقل از لشکر ۶ زرهی.
- ۱۴- دو تیپ پیاده، یک گردان تانک ، دو گردان پیاده از لشکر ۷ پیاده.
- ۱۵- تیپ ۹۹.
- ۱۶- یک گروهان تانک و یک گروهان کماندویی از تیپ ۱۰ زرهی.
- ۱۷- یک گروهان کماندویی از تیپ ۴۴۱.
- ۱۸- تیپ ۱۱۰، یک گردان کماندویی از سپاه هفتم.
- ۱۹- تیپ ۹۲ از لشکر ۱۷ زرهی.

۲۰- گردان تانک ذوالنورین.

۲۱- گردان شناسایی صلاح الدین.^۱

تعداد کشته و زخمی های دشمن: بیش از ۵۰ هزار نفر.

تعداد اسراء: ۲۰۰۰ نفر^۲

توجه: مقایسه تعداد کشته ها با اسراء در این عملیات نشانگر مقاومت شدید عراقی ها در مقابل فتح فاو بوده است و شاید یکی از دلایلی که فتح فاو ۷۸ روز به طور انجامید همین مقاومت زیاد نیروهای عراقی بوده است، ولی بالاخره با پای مردی تلاش رزمندگان اسلام، فاو فتح شد.

غنائم عملیات والفجر ۸ (فتح فاو)

۱- تانک و نفربر، ۱۴۰ دستگاه.

۲- توپ ضد هوایی، ۱۵۰ قبضه.

۳- انواع توپ، ۳۵ قبضه.

۴- خمپاره اندازهای مختلف، صدها قبضه.

۵- انواع رادارهای پیشرفته و لوازم مخابراتی.

۶- خودرو مهندسی، ۳۴ دستگاه.

^۱ همان

^۲ کارنامه ی عملیات سپاهیان اسلام در هشت سال دفاع مقدس، ص ۷۰.

شرح عملیات والفجر ۸ (فتح فاو)

زمین منطقه فاو علاوه بر ارزش سیاسی - نظامی به لحاظ فراهم سازی امکان حضور مقتدرانه ایران در خاک عراق و موقعیت جغرافیایی و طبیعی دارای ارزش استراتژیک نیز بود.

هنگام طرح ریزی عملیات، مسئله عبور از رودخانه و پشتیبانی عملیات، از مهم ترین معضلاتی بود که فراروی فرماندهان و طراحان نظامی سپاه قرار داشت.

امکانات و تدابیر دشمن در منطقه فاو

دشمن به لحاظ حساسیت منطقه فاو و از طرفی ضرورت کنترل تحرکات نیروهای خودی در جزیره آبادان، برای دیده بانی و کنترل منطقه، ار دکل های ۴۲ متری که به فاصله ۱۰۰ متر از یکدیگر ایجاد شده بود، استفاده می کرد.

بنابراین کلیه جاده های منطقه، به ویژه جاده های عمود بر حاشیه رودخانه اروند رود زیر دید دشمن قرار داشت. همچنین دشمن هفته ای یکبار به تهیه عکس هوایی از منطقه مبادرت می ورزید، دشمن علاوه بر حضور اطلاعاتی در منطقه، استحکامات و

^۱ همان، ص ۷۱

موانع مستحکمی مانند مواضع بتونی و موانع خورشیدی و مین در ساحل رودخانه
اروند تعبیه کرده بود که هر گونه عبور از رودخانه را با مشکلات پیچیده و دشوار
روبرو می ساخت.^۱

شکستن خطوط دفاعی و استحکامات دشمن در سه مرحله طرح ریزی شد:

مرحله اول:

۱- عبور نیروهای غواص از اروندرود.

۲- عبور قایق ها.

۳- شکستن خط.

در مراحل دوم:

عبور وسایل یگان های مانوری با قایق و سایر وسائل انجام می گرفت.

در مرحله سوم

پس از تامین پل و سائل سنگین عبور داده می شد.

این عملیات با موفقیت انجام شد ولی حدود ۷۵ یا ۷۸ روز به طول انجامید و در این

مدت دشمن اقدام به پاتک های سنگین نمود.^۲

^۱ برگرفته شده از فاو تا شلمچه ص ۱۷

^۲ برگرفته و خلاصه شده از همان، ص ۱۷ تا ص ۲۰

رودخانه اروندرود به رودخانه وحشی معروف می باشد که دارای چهار حرکت یکی به سمت دریا، دوم به سمت دریا به رودخانه، سوم جذر آب (ایین آمدن آب) و چهارم مد آب (بالا آمدن آب) با سرعت ۲۵ تا ۷۰ کیلومتر بود.

اعتراف دشمن به فتح فاو توسط رزمندگان ایران

در روز اول عملیات لشکر ۲۵ کربلا از مازندران به فرماندهی سردار قربانی شهر فاو را تصرف و پرچم حرم امام رضا (علیه السلام) بر بالاترین مناره مسجد این شهر به اعتزاز در آوردند.^۱

عراقی ها قادر به انکار حضور رزمندگان اسلام در فاو نبودند، تا آنجا که «لطیف جاسم» وزیر اطلاعات عراق در مصاحبه با القبس گفت:

«مسئله تصرف منطقه فاو از سوی ایرانیان به حدی آشکار بود که دیگر نمی توانستیم آن را منکر شویم و برای ما ممکن نبود که اعلام کنیم ایران در فاو وارد نشده است»

خبرنگار رادیو بی بی سی در زمینه اهمیت فاو برای عراق می گوید:

«بازپس گیری شبه جزیره فاو هنوز برای عراق یک اولویت کلی است و اگر عراق نتواند فاو را بگیرد، ممکن است روحیه ی معنوی و موقعیت صدام به طور خطرناکی

از بین برود»^۲

^۱ همان ص ۲۵ به نقل از: خبرگزاری جمهوری اسلامی، گزارش های ویژه، ۱/۳۱
^۲ فاو تا شلمچه، ص ۲۶ به نقل از: دفتر مرکزی خبر، نشریه ۱۱ رادیو های بیگانه «۱۲/۴»

مجله اشپیگل چاپ آلمان به تاثیرات عدم باز پس گیری فاو از سوی عراق اشاره کرده، می نویسد:

«عدم باز پس گیری فاو علاوه بر شکست نظامی، یک شکست سیاسی-روانی برای صدام و حامیان عربش در منطقه محسوب می شود»^۱

احداث پل بعثت

یکی از مهم ترین مسائل عملیات والفجر ۸ پل بعثت بود که روی اروند رود زده شد. نیروهای مهندسی و پشتیبانی جنگ جهاد سازندگی توانستند با به کارگیری حدود ۳ هزار و ۴۰۰ عدد لوله نفتی ۵۶ اینچی و با یک طرح مهندسی دقیق، چنین پلی را به طول ۶۰۰ متر و عرض حدود ۱۲ متر و با عمق ۸ متر احداث کنند.^۲ چنین پلی با این کیفیت در سابقه ی جنگ های دنیا بی سابقه بوده که در دکتری نظامی ایالات متحده آمریکا برای تدریس از آن استفاده می شود.^۳

هیچ کس باور نمی کرد بشود در بحبوحه جنگ روی اروند خروشان با آن جذر و مد زیادش و با آن عرض بلندش پل زد. اما مردان با ایمان خالص و عشق به اسلام و انقلاب و میهن، بر این کار موفق شدند.

^۱ همان به نقل از: همان شماره ۶

^۲ دفاع مقدس، ص ۱۳۲

^۳ سخنرانی استاد رائفی پور

پل بعثت شاهکار مهندسی رزمی تاریخ دفاع مقدس در روز شنبه مورخ ۱۳۶۵/۷/۲۲ به اتمام رسید. با اتمام این پل تقریباً تمامی امور تداریکاتی و لجستیک از روی همین پل صورت می گرفت. ساخت این پل باعث حیرت بسیاری از کارشناسان خارجی گردید. سرلشکر عراقی و فیک السامرایی می نویسد:

در دهه ی سوم ماه مارس ما اطلاعاتی از سوی سرویس های اطلاعاتی مرکزی آمریکا (C.I.A) دریافت کردیم. این اطلاعات نشان می داد ایران بخشی از توپخانه خود را از منطقه ی شرق اروند رود به عقب کشیده است. ... زمان مناسب برای بازپس گیری فاو و ایجاد اختلال در موازنه ی نظامی ایران در جنگ فرا رسیده بود. صدام خیلی زود با پیشنهاد ما موافقت کرد و کار آماده سازی نیروها برای اجرای عملیات آزاد سازی فاو آغاز شد.

عملیات کربلای ۵ (آزاد سازی شلمچه)

رمز عملیات: یا زهرا (سلام الله علیها)

هدف عملیات: آزاد سازی شلمچه، جزیره ی بوارین، جزیره ی ام الطویل، جزیره فیاض، دریاچه بوبیان، و کانال ماهیگیری.

منطقه عملیاتی: شلمچه و شرق بصره.

تاریخ شروع عملیات: ساعت ۱ بامداد ۶۵/۱۰/۱۹

مدت عملیات ۴۵ روز

وسعت منطقه عملیاتی: ۱۵۰ کیلومتر مربع^۱

نیروی عمل کننده: نیروی زمینی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و ارتش.

نتایج عملیات

مناطق و تاسیسات آزاد شده:

۱- ۱۲ کیلومتر پیشروی به طرف بصره و آزاد کردن ۱۵۰ کیلومتر مربع.

۲- پاسگاه های بوبیان، شلمچه، کوت سواری و خین.

۳- ۱۴ کیلومتر از جاده آسفالته شلمچه - بصره.

۴- جزایر بوارین، فیاض و ام الطویل.

۵- ۱۱ قرارگاه تیپ ارتش عراق.

۶- روستاهای خرنوبیه، سعیدیه، حنین، سلیمانیه، هسجان، جاسم، عطیه و شهرک

دوئیجی، عبور از کانال ماهیگیری، شهر دو عیجی و جاسم.

۷- استقرار در ۱۰ کیلومتری بصره.

۸- تصرف دریاچه بوبیان و بخشی از کانال ماهیگیری.^۲

^۱ کارنامه عملیات سپاهیان اسلام در هشت سال دفاع مقدس، ص ۸۴

^۲ همان.

تجهیزات منهدم شده ی دشمن:

- ۱- هواپیما، بیش از ۸۰ فروند.
 - ۲- تانک و نفربر، ۷۰۰ دستگاه.
 - ۳- توپ صحرایی و ضد هوایی، ۲۵۰ قبضه.
 - ۴- انواع ادوات نیمه سنگین، صدها قبضه.
 - ۵- انواع ادوات مهندسی و رزمی، ۴۰۰ دستگاه.
 - ۶- سلاح سبک و مهمات، به مقدار زیاد.^۱
- یگان های درگیر دشمن: ۱۴۰ تیپ.

یگان های منهدم شده ی دشمن:

بین ۵۰ تا ۱۰۰ درصد از یگان های دشمن منهدم گردید:

- ۱- تیپ های ۴۲۹، ۴۲۱، ۵۰۱ از لشکر ۱۱.
- ۲- تیپ ۴۵ پیاده و تیپ ۲۶ زرهی از لشکر ۵ مکانیزه.
- ۳- تیپ ۲۰ مکانیزه از لشکر ۵.
- ۴- تیپ ۸ مکانیزه از لشکر ۳.
- ۵- تیپ کماندویی حطین.

^۱ همان، ص ۸۵

- ۶- تیپ ۶۸ نیروی مخصوص.
 - ۷- تیپ ۲ زرهی گارد ریاست جمهوری.
 - ۸- تیپ ۷۰۶ از لشکر ۲۱.
 - ۹- تیپ های ۷۰۴، ۷۰۵ و ۷۰۲ از لشکر ۱۹.
 - ۱۰- تیپ ۱۹ تحت امر لشکر ۲ گارد ریاست جمهوری.
 - ۱۱- تیپ ۵۰۶ از لشکر ۳۲.
 - ۱۲- تیپ کماندویی ۱۸ پیاده.
 - ۱۳- تیپ کماندویی لشکر ۳۵.
 - ۱۴- تیپ ۱۱۰ زرهی.
 - ۱۵- تیپ ۳۶ پیاده از لشکر ۴.
 - ۱۶- تیپ ۴۷ پیاده از لشکر ۱۱.
 - ۱۷- تیپ های ۴ و ۵، ۶، ۷ از گارد ریاست جمهوری و ...
- تعداد کشته و زخمی های دشمن: حدود ۴۰ هزار نفر.
- تعداد اسراء: ۲۷۰۰ نفر از ۹۸ تیپ مختلف.

غنائم عملیات کربلای ۵:

- ۱- تانک و نفربر، ۲۲۰ دستگاه.
- ۲- انواع خودرو، ۵۰۰ دستگاه.
- ۳- انواع توپ صحرایی و ضدهوایی، ۸۵ قبضه.
- ۴- انواع سلاح های سبک و نیمه سنگین، هزاران قبضه.
- ۵- مهمات، به مقدار زیاد.^۱

شرح عملیات کربلای ۵

پس از عملیات ناموفق کربلای چهار، انجام یک عملیات حساب شده پیروزی می توانست موقعیت از دست رفته از بعد سیاسی و نظامی ایران را در کل منطقه جبران کند و...روحیه رزمندگان و ملت، را که در اثر عدم موفقیت کربلای چهار به شدت آسیب دیده بود جبران کند.^۲

منطقه شلمچه ایران یکی از محورهای اصلی حمله: «ددمنشانه عراق در روز اول تجاوز نظامی اش به خاک میهنمان بود که از مورخه ی ۱۳۵۹/۶/۳۱ تا تاریخ ۱۳۶۵/۱۰/۱۹ یعنی در زمان عملیات کربلای ۵ تحت اشغال ارتش بعث عراق بود.^۳

^۱ کارنامه عملیات سپاهین اسلام در هشت سال دفاع مقدس، ص ۸۶.

^۲ نبرد بیست و ششم، ص ۳۵۱

^۳

در شلمچه، کارشناسان نظامی آمریکا و انگلیس و شوروی و فرانسه و آلمان برای بازدید مواضع و استحکامات ایجاد شده توسط عراقی ها (قبل از عملیات کربلای ۵) آمده بودند و پس از اتمام بازدیدهایشان تأکید کرده بودند که ۹۰٪ زمین شلمچه مسلح به موانع جدید و پر خطر برای نیروهای مهاجم ایرانی علیه عراق می باشد. هاوارد تیچر، یکی از مقامات نظامی پنتاگون می گوید: رابطه ما فقط یک تبادل اطلاعات معمولی نبود. ما به عراق هرچه که لازم داشت تا از ایران شکست نخورد دادیم. ما تمام آسیب پذیری هایشان را در خطوط دفاعی را تشخیص دادیم و مطلع شان کردیم. می دانستیم اگر این کار را نمی کردیم، ارتش ایران تا بغداد پیش می رفت.^۱

صدام به ایران حمله کرد تا خوزستان را بگیرد، ولی خیلی زود مجبور شد در شلمچه اش دژ بسازد تا از بصره دفاع کند. میدان های مین، هر نوع موانع نظامی، خاکریز، تونل و هر چه بتوان با آن جلوی پیش روی نیروی های زمینی ایران را گرفت در شلمچه ایجاد کردند. طراحان شرق و غرب پیچیده ترین طرح هایشان را در شلمچه اجرا کردن و همه نوع آتش بار سبک و سنگین به کار بستند تا از موانع ایجاد شده محافظت کنند.^۲

^۱ نبرد بیست و ششم، ص ۳۵۶

^۲ نبرد بیست و ششم، ص ۳۵۷، به نقل از: جغرافیای عملیات ماندگار، ص ۳۴۷.

یکی از سخت ترین، معروف ترین، دشوارترین و به یاد ماندنی ترین عملیات هایی که در دوران جنگ صورت گرفته و توانسته ذهن بسیاری را به خود مشغول کند، عملیات کربلای ۵ است. که پس از ناکامی در عملیات کربلای ۴ طرح ریزی و اجرا شد. این عملیات که حدود یک سال و نیم قبل از پایان جنگ تحمیلی در منطقه غرب شهر خرمشهر و در محور شلمچه به سوی بصره انجام شد در نیمه شب ۱۳۶۵/۱۰/۱۹ در جبهه جنوب و در محور شلمچه در منطقه شرق بصره به مرحله اجرا در آمد.^۱ زمین منطقه کربلای ۵ در شرق بصره دارای ارزش و اهمیت زیادی بود. محور مواصلاتی کلید فتح بصره به شمار می رفت، وسعت سرزمین خشک این منطقه عملیاتی که به «پنج ضلعی» معروف بود به کمتر از پنجاه کیلومتر می رسید.^۲

استحکامات و موانع منطقه عملیاتی کربلای ۵

ارتش بعث عراق در طول سالیان دراز استقرار و پدافند شرق بصره مبادرت به اقدامات زیر نموده بود:

۱- استحکامات هلالی شکل:

^۱ دفاع مقدس، ص ۱۳۳

^۲ همان.

به طوری که در درون هر یک از آن یک دسته تانک می توانست موضع بگیرد. اطراف این استحکامات نیز با سیم ها خاردار و میادین مین در مقابل نیروهای مهاجم پوشانده شده بود.

۲- ایجاد منطقه آبگرفتگی:

در شمال منطقه عملیات به منظور رها کردن آب در زمین جهت جلوگیری از عملیات نیروهای پیاده ایران.

۳- تعبیه سنگر های بتونی:

سنگر های بتونی، دیده بانی، تیربار و مهمات و نیز تعدادی سنگر تانک به منظور تسلط بر منطقه شلمچه.

۴- تعبیه سنگر های کمین:

برای محافظت و کنترل از موانع، میادین مین و استحکامات ایجاد شده.

۵- ایجاد دکل دیده بانی:

تعدادی دکل دیده بانی در غرب اروند رود به منظور کنترل تردد نیروهای ایران.

۶- ضد هوایی و تانک:

استفاده از سلاح ضد هوایی در خط اول و تعداد زیادی تانک به منظور جلوگیری از نفوذ رزمندگان اسلام در شکست خط اول.

۷- ایجاد موانع عظیم.

از سیم های خاردار، تله های انفجاری، کانال، میدان های وسیع مین و سنگرهای بتونی، سنگر های استراق سمع و سنگر های کمین هم در جلوی خط اصلی قرار داشت.

۸- ایجاد آبگرفتگی به همراه مین:

در زیر آبگرفتگی هم مین کاشته بودند تا عبور هر نوع نیروی پیاده غیر ممکن گردد.

غافلگیر شدن دشمن در شلمچه در عملیات کربلای ۵

دشمن به خاطر پیروزی به دست آمده اش در کربلای ۴ سرمست و مغرور شده و فعلا جشن پیروزی به پا کرده و اصلا به فکرش نمی رسد که ما حداقل تا چند ماهی دیگر قادر به انجام عملیات بزرگی باشیم، چه رسد حالا و آن هم در شلمچه ائی که بیشتر از تمامی مناطق عملیاتی جنوب برای بصره تهدید است.^۱

در جریان پاتک ها، از ۱۸۰ تیپ موجود ارتش عراق، ۱۱۰ تیپ یعنی حدود دو سوم استعداد ارتش بعثی وارد منطقه عملیات شد. به طوری که در خلال این عملیات،

نظامیانی از ۱۱۰ یگان و تیپ مختلف ارتش بعثی عراق اسیر شدند.^۲

^۱ نبرد بیست و ششم، ص ۳۶۰

^۲ دفاع مقدس، ص ۱۳۶

در این عملیات ۳۵۰ نفر از فرماندهان رده های مختلف سپاه و در مجموع ۱۲۰۰۰ نفر شهید و ۱۵۰۰۰ نفر زخمی شدند. سال ۱۳۶۵ پر تلفات ترین سال جنگ بود در این سال حدود ۴۰۰۰۰ نفر از رزمندگان اسلام و مردم در جریان عملیات ها و بمباران ها به شهادت رسیدند.^۱

در عملیات کربلای ۵ فرماندهان و طراحان نظامی سپاه بر عوامل زیر تاکید ورزیدند:

۱- پس از عملیات رمضان، تا کنون در این زمین با دشمن جنگ گسترده ای انجام نداده اند و لذا دشمن با توجه به ایجاد مستحکمترین مواضع پدافندی در این منطقه، در پیش بینی عملیاتی با این ابعاد ناتوان و در نتیجه آسیب پذیر خواهد بود.

۲- مواضع و استحکامات دشمن در شرق کانال های ماهی جدیدالاحداث است و لذا در هم شکستن آن و رخنه به سایر مواضع مستحکم دشمن امکان پذیر به نظر می رسد.

۳- تلاش نیروهای خودی در عملیات کربلای ۴ در منطقه پنج ضلعی با موفقیت همراه بوده است و قبل از ترمیم سنگر های و جاگیر شدن دشمن در این منطقه، کسب موفقیت امکان پذیر به نظر می رسد.^۲

^۱ دفاع مقدس، ص ۱۳۶ و ص ۱۳۷.

^۲ فاو تا شلمچه، ص ۱۲۹

طرح ریزی عملیات کربلای ۵

در پی بحث هایی که پیرامون مانور عملیات صورت گرفت، با توجه به ۲۰۰ گردان نیرویی که سپاه در اختیار داشت، سرانجام کلیات طرح اولیه مانور مزبور به این شکل مشخص شد که یک تیپ در جناح شمالی عملیات بر روی کانال پرورش ماهی، در شمال منطقه عملیات واقع شده بود عمل کند، و یکی دیگر از یگان های سپاه که توانایی قابل توجهی برخوردار است بر روی جاده پاسگاه بویان وارد عمل شود تا بتوانند با عبود از کانال پرورش ماهی، در غرب کانال به تصرف سر پل مبادرت نمایند. در منطقه ی پنج ضلعی نیز چنین مقرر شد که با توجه به تجربه حاصله از عملیات کربلای ۴، سه یگان وارد عمل شوند.

تاکتیک ویژه در این عملیات حاصل طرح ریزی و تاکید فرماندهی کل عملیات سردار سرلشگر محسن رضائی بود.^۱

در ساعت ۱/۳۵ بامداد فرمان حمله صادر شد و بدین ترتیب رزمندگان بسیج و سپاه یورش خود را به عظیم ترین و پیچیده ترین استحکامات دشمن در شرق بصره آغاز کردند.

^۱ همان، ص ۱۳۰

خبرهای واصله به قرارگاه که حاکی از پیشروی یگان‌ها در محورهای مختلف و شکسته شدن خط دشمن بود اطمینان لازم را نسبت به غافگیری دشمن به وجود آورد و کلیه ابهامات مبنی بر عدم امکان شکسته شدن خطوط دشمن را نیز بر طرف کرد.^۱ متعاقب کسب اطمینان از در هم شکسته خطوط دشمن، تلاش برای «پاکسازی» «الحاق» و «تثبیت» آغاز شد.^۲

درهم شکستن خطوط دشمن قطعی و مسجل شد که دشمن به زمان، مکان و تاکتیک حمله غافلگیر شده است، البته دشمن در منطقه پنج ضلعی و بوارین به خاطر تهاجم نیروهای اسلام در عملیات کربلای ۴ به این منطقه، به طور نسبی هوشیار بود^۳

الحاق لشکر ۲۵ کربلا و لشکر ۲۷ حضرت رسول الله (ص) در غرب کانال پرورش ماهی، این امیدواری را به وجود آورد که با توجه به موفقیت یگان‌های یاد شده در غرب کانال، سر پل دم برابر فشارهای دشمن تثبیت شود. باز شدن جاده شلمچه و فراهم شدن زمینه ورود قرارگاه قدس و نجف به منطقه، به ویژه پیشروی لشکر ۸ نجف و لشکر ۱۴ امام حسین (علیه السلام) از قرارگاه قدس نیز این امکان را به وجود آورد که با توسعه وضعیت از تمرکز فشار دشمن در برخی محورها از جمله در منطقه سر پل غرب کانال پرورش ماهی کاسته شود.^۴

^۱ همان

^۲ از فاو تا شلمچه، ص ۱۳۶.

^۳ همان ص ۱۳۷

^۴ همان

افزایش حضور نیروهای دشمن در منطقه قابل توجه بود

۱- ۴۱ الی ۴۷ گردان پیاده کماندویی نیروی مخصوص (جمعا حدود ۳۰۰۰۰ نیروی

پیاده)

۲- ۲۵ الی ۲۸ گردان زرهی و مکانیزه (در حدود ۱۰۰۰ دستگاه تانک و نفرین)

۳- ۲۰ الی ۲۵ گردان توپخانه (جمعاً ۳۶۰ قبضه توپ) و ...^۱

سرانجام پس از هشت شبانه روز نبرد در منطقه شرق شهر جاسم، دشمن به لحاظ

ناتوانی از مقابله با تهاجمات نیروهای اسلام و تلفات وارده به خاطر حفظ نیروهایش

از منطقه شرق شهر جاسم عقب نشینی کرد. با پیدایش شرایط جدید سرلشکر رضایی

فرمانده کل عملیات به خاطر تسریع در پیشروی نیروها و تعقیب دشمن، پیام حضرت

امام (قدس سره) را توسط بی سیم برای نیروها قرائت نمود:

«از خداوند متال پیروزی نهایی رزمندگان عزیز را خواستارم، عزیزان من بکوشید

خداوند متعال با شماست و اینجانب دست و بازوی شما را می بوسم. (والسلام علیکم

و رحمة الله و برکاته)»^۲

^۱ همان

^۲ همان، ص ۱۴۳

بازتاب عملیات کربلای ۵

شکستن خطوط و استحکامات دشمن و پیش روی در زمین شرق بصره قدرتمندی نیروهای رزمنده جمهوری اسلامی را مجدداً پس از فتح فاو ثابت کرد چنانچه روزنامه آبزور چاپ پاریس به نقل از کارشناسان غربی، چنین نوشت:

«برای اولین بار از آغاز جنگ تاکنون، ناظران و کارشناسان غربی در مورد امکانات دفاعی عراق دچار تردید شده اند».^۱

رادیو بی بی سی گفت:

«موقعیت ایران در عبور از دریاچه ماهی، یکبار دیگر توانایی ایران در عبور از آبراه ها را نشان داد».^۲

هفته نامه نیوزویک، نوشت:

«تهاجم ایرانی ها در نزدیکی بصره، حداقل یک چیز را در خصوص جنگ ایران و عراق تغییر داده و آن این مسئله است که برای اولین بار طی این چند سال این احتمال را که یک طرف حقیقتاً بر دیگری پیروز شود، مطرح ساخته است».^۳

^۱ فاو تا شلمچه، ص ۱۴۵ بنقل از روزنامه رسالت ۱۳۶۵/۱۱/۴

^۲ همان، بنقل از خبرگزاری جمهوری اسلامی، گزارشات ویژه ۶۵/۱۰/۲۸ و رادیو بی بی سی ۶۵/۱۰/۲۶

^۳ همان، بنقل از نیوزویک چاپ سوئیس ۶۵/۱۲/۴۰

هفته نامه اکسپرس به نقل از یک کارشناس انگلیسی در امور خارجه خارومیانه نوشت: «اگر ایرانیان به بصره نزدیک شوند، وقوع سقوط روحی و روانی در بغداد دور از احتمال نیست».^۱

به لحاظ اهمیت زمین شرق بصره کارشناسان محافل سیاسی - نظامی علاوه بر تأیید پیروزی ایران، ضمن تاکید بر تاثیر روحی و روانی ناشی از این پیروزی بر رژیم عراق، اجتماع سقوط صدام در صورت تداوم پیشروی در این زمین را نیز مورد اشاره و تاکید قرار دادند.^۲

^۱ همان، بنقل از نیوزویک چاپ سوئیس ۶۵/۱۰/۲۸
^۲ همان.